

SZAKDOLGOZAT

Bocskay Bea
2006

Budapesti Gazdasági Főiskola
KÜLKERESKEDELMI FŐISKOLAI KAR
KÜLGAZDASÁGI SZAK
újabb diplomás levelező tagozat
EU kapcsolatok szakirány

**AZ EU JOG, A NEMZETKÖZI JOG ÉS A
BELSŐ JOGRENDSZEREK KAPCSOLATA**

Készítette: Bocskay Bea

Budapest, 2006

TARTALOMJEGYZÉK

Bevezetés.....	4
I. Alapvetések	
I.1. Történelmi áttekintés.....	7
I.2. A mai Magyarország külkereskedelme, az EU jelentősége.....	10
II. Jogrendszerünk a csatlakozás előtt, a belső jog és a nemzetközi jog viszonya	
II.1. A nemzetközi jogról általában.....	13
II.2. A nemzetközi jog és a belső jogrendszer viszonya általában.....	15
II.3. A magyar jogi megoldás a nemzetközi jog és a belső jog viszonyára a csatlakozás előtt.....	16
III. Az Európai Unió joga	
III.1. Az EU mint szervezet, jogalanyisága, jogának jellege.....	19
III.2. Az EU jog sajátosságai, érvényesülését meghatározó elvek.....	25
III.3. Az EU jogforrási rendszerének áttekintése.....	31
III.4. Az EU a nemzetközi kapcsolatokban.....	35
IV. Magyarország EU csatlakozása	
IV.1. A csatlakozással felmerülő jogharmonizációs problémák.....	38
IV.2. A magyar jog és az EU jog összhangjának megteremtése.....	42
IV.3. Magyarország nemzetközi szerződése.....	45
IV.4. Az EU tag Magyarország jogrendszerének áttekintése.....	50
V. Esettanulmány	
V.1. Egy külkereskedelmi ügylet elemzése - mi változott a csatlakozás kapcsán?.....	52
Összefoglalás.....	59
Források jegyzéke.....	61

BEVEZETÉS

A témaválasztás indokolása

Szakdolgozatom témájaként a következők miatt választottam az EU jog, nemzetközi jog és a belső jogrendszerek kapcsolatának vizsgálatát:

Általában a világgazdasági tendenciákat figyelve a globalizációs törekvések, az országok közötti szorosabb gazdasági együttműködés igénye a jellemző, és ezen folyamatok hatása alól Magyarország sem vonhatja ki magát. Magyarország rendszerváltás utáni történetét vizsgálva, a piacgazdaság elvárásainak megfelelően az ország gazdaságilag és politikailag is egyre nyitottabbá vált, egyre több nemzetközi hatás érte, és fokozatosan integrálódott az Európai Unióhoz, amit 2004-es EU csatlakozásunk tett jogilag is elismertté és véglegessé.

Több nemzetközi szervezet tagjává váltunk, nemzetközi szerződéseket kötöttünk más államokkal, amelyek egy része az EU csatlakozás után hatályon kívül helyezésre került, mivel a régi uniós tagállamokkal kötött szerződéseink helyét az uniós jog és kapcsolatrendszer vette át.

Ugyanakkor Magyarország helyzete az Európai Unióban annyiban sajátos, hogy az Unió egyik keleti kapujaként közvetlen szomszédságban áll nem EU tagállam országokkal is, ahol tehát a kapcsolatok rendezésére továbbra is a nemzetközi szerződések az irányadók. Ugyanez igaz a más, nem európai kereskedelmi partnereinkre, ahol szintén a nemzetközi szerződések alapján fennálló kötelezettségvállalások vizsgálandók.

A 2004. május 1-jei EU csatlakozás jelentősen átformálta a magyar jogrendszert, az alkalmazandó jogforrásokat. Ugyan a külkereskedelem nagy része már a csatlakozás előtt is az EU elvárásaihoz volt igazítva, a jogharmonizáció kereskedelmi téren régebb óta és fokozatosan történt meg, mégis az EU jogának, mint sajátos jogrendszernek az átvétele újrapozicionálta Magyarországot az európai országok között, megerősítette kapcsolódását Európa fejlettebb nyugati részéhez.

Fentiekre tekintettel, mivel Magyarország EU csatlakozását követően a belső jogon kívüli jogforrások egyre nagyobb mértékben határozzák meg mindennapjainkat, egyre fontosabb a címben szereplő jogterületek összefüggéseinek ismerete, dolgozatom ennek bemutatására törekszik.

A dolgozat felépítése

A fent kifejtett cél érdekében szükséges az említett **jogterületek bemutatása külön-külön** is, hogy elhelyezhetők legyenek a teljes magyarországi jogforrási rendszerben.

A dolgozat a belső jogrendszerek kapcsolatát a nemzetközi, illetve EU joghoz **Magyarország viszonylatában** mutatja be, azaz - néhány példálózó utalástól eltekintve - az egyes EU tagállamok belső jogainak viszonyulását a nemzetközi és EU joghoz nem fejtem ki részletesen, mivel meglátásom szerint a konkrét, és magyar jogszabályokba foglalt, magyar jogalkotó által magyarázott szabályok kézzelfoghatóbbá és átláthatóbbá teszik a témát. Tehát jogterületek egyenkénti bemutatása mellett a rendszerbe foglalás is megtörténik, mégpedig **Magyarország EU csatlakozás előtti és utáni jogforrási rendszerének vizsgálatával**.

A dolgozat a témát **kereskedelmi jogi megközelítésből** mutatja be, hiszen annak ellenére, hogy egyre több politikai területen fűzik szorosabbra az együttműködést a tagállamok, az Európai Unió fő alapja és mozgatórugója a gazdasági érdek, és a legszorosabb a kötődés a tagállamok között a kereskedelmi jog területén. Magyarország számára is ez az elsődleges jelentősége az EU tagságnak, hiszen **külkereskedelmünk legjelentősebb része az EU tagállamokkal** bonyolódik, emiatt kívánom **Magyarország külkereskedelmének jogi hátterét** vizsgálni.

Mivel a téma viszonylag sok elméleti fejtegetést igényel, azzal próbálom a gyakorlati alkalmazhatóság szempontjából is közérthetővé tenni, hogy a dolgozat végén a kifejtettek alapján egy **esettanulmányt** helyeztem el. Ez egy fiktív külkereskedelmi ügyletet ír le, és mivel a teljes, minden jogterületre kitérő elemzés egy külön dolgozat tárgya is lehetne, az esettanulmány csak példálózó jelleggel hívja fel a figyelmet arra, hogy egy magyar gazdasági szereplő milyen jogszabályi környezettel, milyen szabályozással szembesül tevékenysége során.

Az **összegzés** összefoglalja a három jog, a belső jog, a nemzetközi jog és az EU jog kapcsolatát általában, tartalmazza az ismertetett anyagokból levont következtetéseket, észrevételeket, és lehetséges megoldási alternatívákat fogalmaz meg a magyar jogalkotás számára a szabályozás egyértelműbbé tétele érdekében.

A kutatás módszere

A téma kifejtéséhez elsősorban a témához kapcsolódó hatályos jogszabályokat használtam fel. Ez magában foglalja az ide vonatkozó hatályos magyar törvényeket, rendeleteket, illetve az Igazságügyi Minisztérium adatbázisán keresztül a hatályos, témához kapcsolódó EU-s joganyagot is.

Ezen kívül könyvtári forrásokra, szakkönyvekre, tanulmánykötetekre támaszkodtam, amelyek az EU jogáról, annak egyes részeiről, a kereskedelmi jogról nyújtottak információt. Felhasználtam még a témához kapcsolódó, magyar és külföldi cikkeket, szakfolyóiratokban megjelent tanulmányokat, elemzéseket.

Az EU jogról szóló elemzéseken túl az aktuális gazdasági adatokhoz internetes forrásokból jutottam, az illetékes minisztériumok (Gazdasági Minisztérium, Külügyminisztérium) által közzétett adatokat felhasználva.

Merítettem továbbá a munkám során felmerülő ügyekből, ami egy elsősorban elektronikai és autóiipari beszállítóként működő vállalat jogi irodáján előforduló ügyeket jelenti - itt elsősorban a külkereskedelmi ügyletek adó- és vámvonzatát tudtam vizsgálni.

I. ALAPVETÉSEK

I.1. Történeti áttekintés

Magyarország gazdasága, nyitás az Európai Közösségek felé

Kiindulásunk, hogy ma Magyarország nyitott gazdaságú, a nyugat-európai piacokhoz integrálódott ország. Ez azonban egy hosszú folyamat eredménye, ami az 1990-es rendszerváltáshoz kapcsolódó átalakulások folytán gyorsult fel, és zajlik azóta is töretlenül.

A magyar gazdaság a II. világháború előtt fejlettségi szintjének megfelelő külgazdasági kapcsolatokkal rendelkezett, elsősorban a szomszédos országokra, és Németországra fókuszálva.

A II. világháború után Európa két irányba fejlődött, és a politikai hovatartozás meghatározta az államok gazdaságát is. Magyarország a szocialista blokkba tartozott, így gazdasága is a szocializmus elvei alapján működött, a Szovjetunió elvárásainak megfelelően és felügyelete alatt. A Nyugat-Európára jellemző piacgazdaság itt idegen volt, kizártak mindent, ami a szabad versenyt és a KGST tagokon kívüli országok felé való nemzetközi nyitást elősegíthette volna.

Ez a megosztottság az 1950-es és 60-as években végig megmaradt és jellemző volt Európára. Magyarország a kelet-európai hatalmi, politikai és gazdasági együttműködési szférába tartozott, és ez meghatározta a nyugat-európai integrációs folyamatokhoz, valamint intézményekhez való viszonyát.

Magyarország külgazdasági kapcsolataiban a súlyponteltolódás a szocialista (KGST) országoktól a fejlett ipari országok felé a 60-as évek végén kezdődött. Oka, hogy az 1968-ban indított Új Gazdasági Mechanizmus nagyobb teret adott a magyar külgazdaság-politikának. Egyre több piaci elem jelent meg a magyar gazdaságban, ami nem illeszkedett a KGST rendszerébe, a fejlett technika is csak nyugatról volt beszerezhető.

Fokozatosan fellendültek a kapcsolataink Nyugat-Európával, illetve a 70-es évek második felétől a fejlődő államokkal is.

Az Európai Közösségekhez (EK) is a 60-as évek végétől sikerült közeledni, ami

először technikai jellegű megállapodásokban nyilvánult meg. A cél az volt, hogy Magyarország - hasonlóan a mezőgazdasági exportban érdekelt kelet-európai államokhoz - megkönnyítse egyes mezőgazdasági termékek piacra jutását. Így született az 1968-as, 70-es és 71-es egyezmény az EK-val, amelyeket azonban még nem a magyar állam kötött, hanem külkereskedelmi vállalatok.

Később beléptünk a legfontosabb nemzetközi kereskedelmi és pénzügyi intézményekbe: Magyarország 1973-ban csatlakozott az Általános Kereskedelmi és Vámtarifa Egyezményhez (GATT), 1982-ben a Nemzetközi Valutaalaphoz (IMF). A GATT csatlakozás ellenére azonban a Magyarország közeledése a nyugati gazdasághoz nem volt olyan gyors, mint reméltük. Az EK ugyan biztosította 1974-től a legnagyobb kedvezményes vámtételeket, de megmaradtak a diszkriminatív mennyiségi korlátozások, antidömping eljárások, amit az EK Magyarország árrendszerével indokolt.

A 70-es évek végén, 80-as évek elején Magyarország ún. szektorális megállapodásokat kötött az EK-val, ami ugyan korlátozott mennyiségben, de biztosította Magyarországnak egyes ágazatokban a piacra jutást Nyugat-Európában.

Fontos lépcsőfok az 1988-as, kereskedelmi és gazdasági együttműködésről szóló megállapodás, amelyet Magyarország kötött az EK-val. A megállapodás javította piacra jutási lehetőségeinket annyiban, hogy az addigi diszkriminációt az egyenlő bánásmód váltotta fel. Ez a lépés már jó alapot teremtett a későbbiekre az együttműködés elmélyítéséhez, a társulási megállapodás előkészítéséhez.

Elérkeztünk egy történelmi fordulóponthoz, az 1989-es rendszerváltáshoz. Magyarország külkereskedelme számára innentől gyorsult fel radikálisan a súlyponteltolódás a Nyugat-Európa felé. Kelet-Közép-Európa szinte minden országában társadalmi-politikai változások kezdődtek, amelyek a gazdaságra is kiterjedtek. Ezek eredménye a Szovjetuniótól való távolodás és a Nyugat felé való nyitás lett: a keleti piacok összezsugorodtak, a Szovjetunió (majd később FÁK) háttérbe szorult, és a német nyelvterület került előtérbe Magyarország számára. Magyarország külkereskedelmi forgalmát legdinamikusabban az Európai Unió országaival növelte, 1991-től a Közösség Magyarország legfontosabb kereskedelmi partnere. A növekedés ütemét mutatja az alábbi táblázat.

1. sz. táblázat

Az EK/EU részesedése Magyarország teljes külkereskedelmi forgalmában (%)*

Év	Export	Import	Év	Export	Import
1957	12,2	12,1	1990**	35,3	36,9
1960	10,3	12,9	1991	48,0	36,6
1965	11,3	11,8	1992	49,8	42,7
1970	14,8	13,7	1993	46,5	40,1
1975	12,5	16,0	1994	51,0	45,4
1980	19,5	22,1	1995	62,8	61,5
1985	15,8	21,2	1996	62,8	59,7
1988	22,6	25,5	1997	71,2	62,8
1989**	24,9	28,9	1998	72,9	64,1

* Az adatok a mindenkori EK/EU-ra vonatkoznak.

** A volt NDK-val együtt.

Forrás: dr. Majoros Pál: Magyarország a világkereskedelemben, Universitas 1998, 81. o.

Az előbbieken vázolt gazdaságtörténeti kitekintésre azért volt szükség, mert ez megfelelően megmagyarázza a kapcsolatok jogi formába öntésének szükségességét, azaz a nemzetközi szerződéseken túl az együttműködés magasabb szintjének igényét Magyarország és az EU között. Ennek első lépése volt az 1991-ben kötött Társulási Szerződés, amely Magyarország európai integrációjának alapját képezte.

Célja létrehozni a kereskedelem csaknem teljes egészére vonatkozóan a szabadkereskedelmi övezetet Magyarország és az EK között, érvényesíteni a 4 alapvető szabadságjogot, illetve elindítani a harmonizációt a közösségi jogszabályokkal.

Ezekon az alapokon elindulva, Magyarország a több mint egy évtizedes felkészülési folyamat után, amelyet az Unió végig felügyelt, illetve pénzügyileg is támogatott - 2004. május 1-jén Magyarország 9 másik európai országgal együtt az Európai Unió teljes jogú tagjává vált.

Ez a dátum az, amitől kezdve az Európai Unió jogrendszeréhez is csatlakozott Magyarország, tehát a gazdasági folyamatok helyes jogi megítélése inentől nemcsak a belső állami jogforrásokon és a Magyarország által kötött nemzetközi szerződéseken alapul, hanem markánsan beékelődött egy speciális elem, ami nemzetközi jogi alapokon nyugszik, mégis attól eltérő speciális képződmény: az Európai Unió joga.

I.2. A mai Magyarország külkereskedelme, az Európai Unió jelentősége

Miután az előzőekben áttekintettük a rendszerváltás előtti évtizedeket, illetve az EU csatlakozásig eltelt időt, az alábbiakban röviden a magyar külgazdaság utána következő időszakát, azaz napjaink magyar külkereskedelmét mutatom be a Gazdasági és Közlekedési Minisztérium (GKM) által közzétett 2004 és 2005 évi adatok alapján.¹

1990 után a magyar gazdaság számára a külkereskedelem a fejlődés egyik legmeghatározóbb forrásának bizonyult. Ez nemcsak abból adódik, hogy a magyar gazdaság kis méretéből és természeti adottságaiból adódóan eleve rá van utalva a nemzetközi kereskedelemre, hanem annak is, hogy a magyar gazdaságpolitika felismerve az export jelentőségét, vonzóvá tette Magyarországot a nagyrészen exportorientált és a gazdasági modernizációhoz alapvetően hozzájáruló külföldi működőtőke-befektetések számára. A 90-es évektől a külkereskedelmi forgalom volumene egy évtized alatt megháromszorozódott, és a GDP-hez viszonyított aránya az ezredfordulóra elérte a 150%-ot, ami nemzetközi összehasonlításban is rendkívül nagy gazdasági nyitottságot jelent.

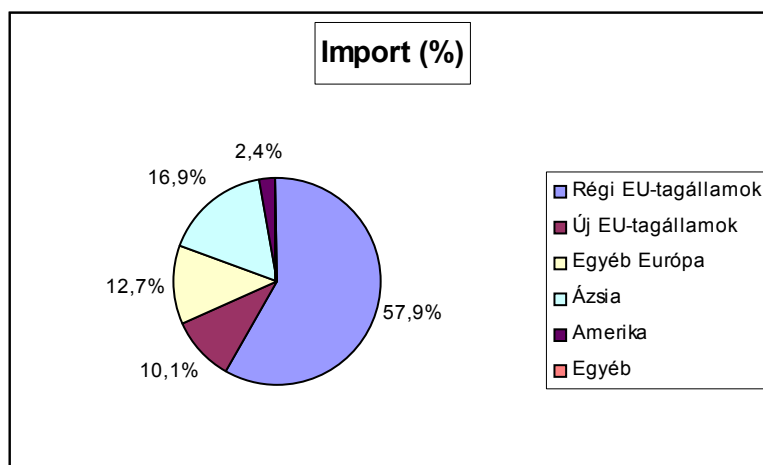
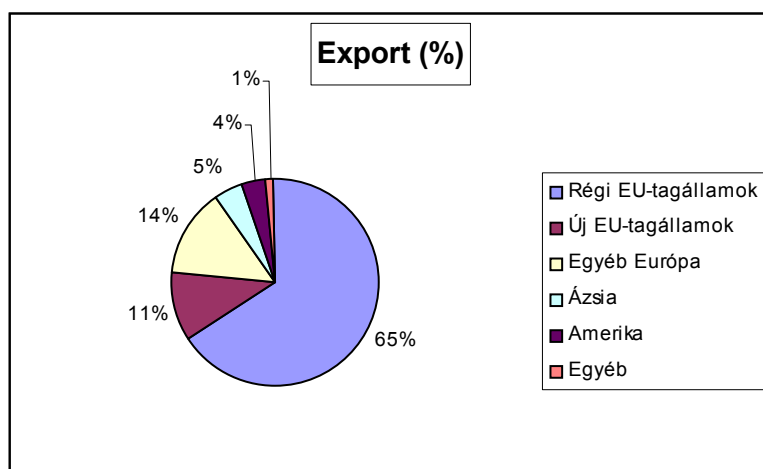
A külkereskedelmi termékgazdálkodás 1990 óta folyamatosan bővül, a kivitel értéke 2005-ben már meghaladta a 49,7 milliárd eurót, a behozatal pedig megközelítette az 52,6 milliárd eurót. A többi kelet-közép-európai országhoz hasonlóan Magyarország külkereskedelmi termékgazdálkodását is a behozatali többlet jellemzi, ami a felzárkózási folyamat természetes velejárója.

A magyar külkereskedelmi termékgazdálkodás országok szerinti megoszlását az alábbi ábra mutatja be:

¹ Forrás: Gazdasági és Közlekedési Minisztérium: Áttekintés a magyar külkereskedelem fő jellemzőiről és aktuális folyamatairól - www.gkm.gov.hu/data/284762/kulker_2005q4_HUN.pdf, letöltés dátuma: 2006. 04. 03.

1. sz. ábra

A külkereskedelmi termékforgalom országszerkezete

Forrás: Gazdasági és Közlekedési Minisztérium által közzétett 2005. évi IV. negyedéves adatok²

Az ábrákból látszik, hogy a magyar külkereskedelmi termékforgalom nagy része az Európai Unióhoz kapcsolódik: a magyar áruexport több mint 76 %-a az EU-ba irányul, ezen belül is több mint 65 % a régi tagállamokba. Legnagyobb kereskedelmi partnereink: Németország (a teljes kivitel 29,1 %-a), Ausztria (6 %), Franciaország (4,8%), Olaszország (5,4 %), Nagy-Britannia (4,7 %); az új tagállamok közül Lengyelország (3,3 %) és Csehország (3 %) említendő. Az EU-n kívüli európai országok részesedése az exportból 13,9 %, közülük Romániát (3,7 %) és Oroszországot (1,9 %) érdemes kiemelni. Az Európán kívüli országok aránya együttesen sem éri el a 10 %-ot.

² Gazdasági és Közlekedési Minisztérium: Áttekintés a magyar külkereskedelem fő jellemzőiről és aktuális folyamatairól - www.gkm.gov.hu/data/284762/kulker_2005q4_HUN.pdf, letöltés dátuma: 2006. 04. 03.

A behozatal tekintetében is az EU dominancia jellemző, ott a magyar áruimport közel 68 %-a érkezik az EU-ból. Import szempontjából a legjelentősebb partnereink: Németország (27,3 %), Ausztria (6,7 %), Olaszország (4,9 %), Hollandia (4,3 %), Franciaország (4,8 %), az új tagállamok közül Lengyelország (3,8 %) és Csehország (2,9 %). Az EU-n kívüli európai országok részaránya 12,7 %, ami döntően a 7,4 %-ot kitevő oroszországi importot jelenti. Az exporttal összehasonlítva magas az ázsiai import részaránya (16,9 %), ez elsősorban a kínai (5,4 %) és japán importot (3,4 %) jelenti.

Összességében tehát megállapítható, hogy míg az EU-val folytatott külkereskedelmet az exporttöblet jellemzi, az EU-n kívüli forgalom - elsősorban az Oroszországgal és Ázsiával szembeni jelentős importtöblet miatt - erőteljesen deficitese.

Az ezredfordulót követő, a világgazdasági dekonjunktúrával összefüggő lassulás után 2004-2005-ben újra erőteljesen gyorsult a külkereskedelem dinamikája.

A GKM elemzése alapján mivel az uniós piacokhoz való külkereskedelmi integráció már a csatlakozást megelőzően is csaknem teljes körű volt, az EU csatlakozást követően is az addig jellemző külgazdasági folyamatok érvényesültek.

A fenti áttekintő külkereskedelmi elemzést azért tartottam fontosnak a szakdolgozat témájának kifejtéséhez, mivel ezen folyamatoknak háttérét képezik az elemezni kívánt jogterületek. Az adatokból jól látszik külkereskedelmünkben az EU dominanciája, ezért is szükséges ennek jogi háttérét, az EU csatlakozás kapcsán történt változásokat bemutatni.

II. Jogrendszerünk a csatlakozás előtt, a belső jog és a nemzetközi jog viszonya

II.1. A nemzetközi jogról általában

Mivel a tagállami belső jogot, konkrétan a magyar jogot csak a másik két jogterülettel való összefüggésében kívánom kifejtetni a későbbiekben, az összevetéshez kiindulásként meg kell határozni a nemzetközi jog mibenlétét, főbb jellemzőit.

Kiindulásunk, hogy a nemzetközi jog az egyes államok, illetve a nemzetközi jog egyéb alanyai által kötött szerződéseken alapul, azok határozzák meg tartalmát. Ebből következik, hogy ezt a jogot nem törvényhozó alkotja, mint az államok belső jogát, így rendszerint nincs is a kikényszerítésére alkalmas bíróság vagy kényszerapparat, így kötelező ereje sok helyzetben megkérdőjeleződik. Ennek ellenére jognak tekintendő, hiszen az államok általában elfogadják létezését, a megszegéséből adódó felelősségüket, önként vállalják a kötelezettségeket. Sajátos jellegét adja, hogy a hatalmi érdekek néha mást kívánhatnak egy-egy állam esetében, mint ami a nemzetközi jog szerint vállaltak, ilyenkor kezdik az államok a nemzetközi jog egyes szabályait kétségbe vonni, a saját szájízük szerint magyarázni, vagy a nekik legkedvezőbb értelmezéseket erőltetni.

A nemzetközi jog nagyrészt **kétoldalú nemzetközi szerződésekből** áll. A szerződések csak az azokat megkötő feleket kötelezik, speciális jogrendet létrehozva a felek között. Elvileg minden egyes szerződés autonómnak tekinthető, azaz jogilag független más szerződésektől, emiatt általában nincs hierarchikus kapcsolat a különböző nemzetközi szerződések között, a szerződések **egyenértékűek** függetlenül a szerződő felek számától vagy a szerződés tárgyától. Ez az egyenértékűség, az összeütközés feloldásának hiánya ellentmond a jogrend követelményének, amely hierarchiát és ellentmondás-mentességet követel meg.

A fent vázoltaktól, a nemzetközi jog kiindulásától eltérést mutat, hogy a nemzetközi jogban kialakultak bizonyos, feltétlen érvényesülést igénylő szabályok, amelyekről eltérni az azt elfogadó országoknak más nemzetközi szerződésekben nem lehet. Ez nevezik **imperatív nemzetközi jog**nak, vagy nemzetközi ius cogens-nek. Ilyen pl. az ENSZ Alapokmánya, amely kimondja, hogy ha az ENSZ tagjainak az Alapokmányból folyó és bármely egyéb nemzetközi megállapodásból eredő kötelezettségei összeütköznének, az Alapokmányból folyó kötelezettségeiket illeti az elsőbbség.

Meg kell még említeni a **regionális nemzetközi jogot**, mint a nemzetközi jogszabályok sajátos csoportját. Ez nem regionális szerződést vagy szervezet jelent, hanem annál többet,

erősebb kötődést, közös értékeket és sajátos intézményeket. A regionális nemzetközi jog példája az amerikai kontinens államai között létrejött kapcsolat, amelyet több nemzetközi szerződés is tükröz, és amely egyben közös jogelveket, fogalomrendszert is takar.

Fenti kategóriák ismertetésének azért is van jelentősége a téma szempontjából, mivel az Európai Unió jogának részletesebb vizsgálatakor láthatjuk majd, hogy az EU jog ezekbe a klasszikus nemzetközi jogi kategóriákba nem sorolható be, nem minősíthető regionális nemzetközi jognak sem, hanem az eddig tárgyalattól eltérő sajátos jogrendről van szó, mint ez a későbbiekben kifejtésre kerül.

A nemzetközi jogi jogalanyiség

A nemzetközi jog alanya az, akit a nemzetközi jog nemzetközi jogokkal és kötelezettségekkel ruházott fel. Míg a nemzeti jogokban a jogalanyiség elsősorban természetes személyekhez kötődik, addig a nemzetközi jog az államok jogalanyiségát helyezi előtérbe, mivel a nemzetközi szerződésekben ők szerepelnek szerződő félként. A nemzetközi jog **elsődleges alanyai az államok**, ami azt jelenti, hogy egy állam a létrejöttétől kezdődően automatikusan részese lehet a nemzetközi kapcsolatoknak, nemzetközi jogi jogokat szerezhethet és kötelezettségeket vállalhat. Az államok jogalanyiséga korlátlan, ami annyit tesz, hogy egy állam elvileg bármely nemzetközi jognak és kötelezettségnek alanya lehet.

A nemzetközi jog fejlődése során kialakult a **nemzetközi szervezetek jogalanyiséga** is. Ez azonban lényegesen különbözik az államok automatikus jogalanyiségától. Feltétele, hogy a nemzetközi szervezetet alapító államok a szervezetet felruházzák a jogalanyiséggal, azaz a nemzetközi szervezetek jogalanyiséga származékos, azt az államoktól nyeri. További jellegzetessége ami megkülönbözteti az államok jogalanyiségától az, hogy itt nem korlátlan jogalanyiségról van szó: a nemzetközi szervezetek jogalanyiséga korlátozott, mégpedig azon jogok és kötelezettségek erejéig, amelyek alanyává az alapítók a nemzetközi szervezetet tenni kívánták. Ez a korlátozott vagy más néven funkcionális jogalanyiség korlátozódhat pl. a nemzetközi szerződések megkötésének jogára, nemzetközi felelősségre, nemzetközi igény érvényesítésének jogára, stb. Végezetül annyit a nemzetközi jogalanyiségról, hogy ezt a szervezet alapítói a legritkább esetben mondják ki kifejezetten, inkább az a jellemző, hogy bizonyos szerződési szabályokból, elvekből levezethető, kikövetkeztethető, terjedelme meghatározható. A nemzetközi jogalanyiség kérdése az EU szempontjából is vizsgálat tárgyát képezi a következő fejezetben.

II.2. A nemzetközi jog és a belső jogrendszer viszonya általában³

A nemzetközi jog és a belső jog viszonyát több szempont szerint vizsgálhatjuk.

Egyrészt az elmélet megkülönbözteti a monista és a dualista koncepciót. A **dualista** koncepció szerint a nemzetközi jog és a belső jog anyagi jogi értelemben két különálló jogrendszer. Ezzel szemben a **monista** felfogás azt vallja, hogy a két jog között a különbség csupán alaki: a belső jogot egyetlen, a nemzetközi jogot pedig több jogalkotó alkotta. A monista felfogás hívei szerint a több nemzeti jogalkotó által alkotott nemzetközi jog ugyanúgy alkalmazandó a belső nemzeti jogalkalmazó által, mint a nemzeti jogalkotó által alkotott hazai jog.

A fent ismertetett kétféle felfogásból következik a kétféle kodifikáció-technikai megoldás: azaz a megoldások arra nézve, hogy az egyes államokban hogyan válik a nemzetközi jog a belső jogrendszer részévé, és a belső joghoz hasonlóan alkalmazandóvá. Ebből a szempontból az egyik megoldás a **transzformációs modell**, amely a dualista koncepcióval áll összhangban, és amely szerint a nemzetközi szerződés ratifikációja után külön belső jogalkotásra, inkorporációra van szükség. Az **adopciós eljárás** a másik megoldás, amely a monista koncepcióra válaszol. Az adopciós eljárás szerint az inkorporáció szükségtelen: a ratifikációval és kihirdetéssel a nemzetközi jog automatikusan a belső jog részévé válik.

A monista-adopciós felfogással áll összhangban a nemzetközi jog **közvetlenül alkalmazható** ("self executing") jellegét valló irányzat: eszerint a nemzetközi szerződés a nemzeti bíróságok által közvetlenül alkalmazandó, külön végrehajtási jogszabály kibocsátására nincs szükség. Ennek ellentéte a nemzetközi jog **közvetlenül nem alkalmazható** ("non self executing") jellegét valló nézet, amely szerint külön belső jogi norma alkotására van szükség a nemzetközi szerződés hatályosulásához. Ugyanakkor ezek az elhatárolások nem mindig egyértelműek, és nem mindig vihetők át könnyen a gyakorlatra. A bírói jogalkalmazás szempontjából például ez a fajta felosztás kétséges lehet, hiszen a kiterjesztő értelmezés alapján tulajdonképpen szinte minden nemzetközi szerződés a második kategóriába tartozik, amelyik tartalmazza azt a kitétel, hogy a felek törvényhozási vagy egyéb intézkedéseket tesznek.

A nemzetközi jog belső, országon belüli alkalmazásának kérdése az is, hogy a

³ Lásd: Jogalkotás, jogalkalmazás hazánk EU-csatlakozása küszöbén, Szerk.: Czuczai Jenő, KJK-KERSZÖV Kiadó 2003, 41. o. , továbbá Bruhács János: Nemzetközi jog I., Dialóg Campus Kiadó 1998

szabályozás hogyan oldja fel a belső jogszabály és a nemzetközi szerződés közötti esetleges kollíziót. Az olyan jogrendszerekben, ahol az alkotmány vagy a belső jogrend kifejezetten biztosítja az általános nemzetközi jog és a nemzetközi szerződések prioritását a belső jogi normák felett, ott nem merül fel probléma. Ha viszont nincs ilyen formális rendelkezés az adott államban, akkor a kollízió feloldását értelmezési jogelvekkel kell biztosítani. A különböző országokban vegyes megoldásokat találunk a nemzetközi jog és a belső jog viszonyának alkotmányos szabályozását illetően. Nincsen általánosan elfogadott zsinórmérték, hogy mi a legmegfelelőbb, legelfogadottabb szabályozási módszer - például a skandináv államok, Olaszország, Nagy-Britannia alkotmánya dualista alapra helyezkedik, míg Németország, Franciaország, Spanyolország, Portugália alkotmánya a monizmust fogadja el, ezen belül a nemzetközi jog primátusát bizonyos korlátok között.

Létezik olyan nézet, amely szerint ma, a modern globalizálódó világban, tekintettel a nemzetközi kapcsolatok, integrációk egyre növekvő jelentőségére, a monista-adopciós-self executing modell tekinthető korszerűnek.⁴

Függetlenül azonban az államok szabályozási módszerétől, és attól az általánosnak tekinthető nemzetközi jog elvtől, amely a belső joggal szemben a nemzetközi jog primátusát hirdeti, tisztában kell lennünk azzal, hogy a nemzetközi kapcsolatok során, konfliktusok rendezése kapcsán a gyakorlatban az államok hajlamosak mindezek ellenére saját belső jogukat előtérbe állítani, tehát összességében megállapíthatjuk, hogy a nemzetközi jog tényleges kötelező ereje, kikényszeríthetősége gyengébb, mint a nemzeti jogé, illetve az EU jogszabályoké, mint ahogy ezt a későbbiekben látni fogjuk.

II.3. A magyar jogi megoldás a nemzetközi jog és a belső jog viszonyára a csatlakozás előtt

Ahhoz, hogy megállapítsuk, a magyar szabályozás hogyan rendelkezett a nemzetközi jog és a belső jog viszonyáról, több jogszabály, illetve egyéb jogforrás szövegét kell összevetnünk, mivel az EU csatlakozás előtt is hiányzott, és ma is hiányzik a belső jog és a nemzetközi jog viszonyának egyértelmű, kifejezett rendezése a magyar jogrendből.

Jelen pontban a hivatkozott jogszabályok esetében külön említés nélkül is a Magyarország EU csatlakozását megelőzően hatályos normaszövegek vizsgálatáról van szó, az ezekhez képest az EU csatlakozás kapcsán történt esetleges jogszabálymódosításokra a IV. fejezetben térek ki.

⁴ Jogalkotás, jogalkalmazás hazánk EU-csatlakozása küszöbén, Szerk.: Czuczai Jenő, KJK-KERSZÖV Kiadó 2003, 42. o.

Tehát a témában megvizsgálandó elsősorban a magyar Alkotmány, a jogalkotásról szóló 1987. évi XI. törvény, az Alkotmánybíróságról szóló 1989. évi XXXII. törvény (Abtv.), a 2005. VII. 1-ig hatályban lévő, a nemzetközi szerződésekkel kapcsolatos eljárásról szóló 1982. évi 27. törvényerejű rendelet és az e tárgykörben fejtegetést tartalmazó 53/1993 (X.13.) AB határozat (ABH 1993.327).

Ezen szabályok alapján az EU csatlakozás előtti magyar jogforrási hierarchia a következőképpen vázolható fel a Jogalkotási törvény alapján (csak a fontosabb jogforrási kategóriákat kiemelve):

2. számú ábra: A magyar jogforrási hierarchia az EU csatlakozás előtt

Forrás: 1987. évi XI. törvény a jogalkotásról

Látjuk tehát, hogy a belső jog forrásainak hierarchiájába a nemzetközi jog nem illeszthető be egyértelműen, a nemzetközi szerződések helyének meghatározásához további vizsgálat szükséges.

Az **Alkotmány** (1949. évi XX. törvény) nem határozza meg egyértelműen a nemzetközi szerződések helyét a jogforrások között, jóllehet a nemzetközi jog és a belső jog viszonyát indokolt lenne a legmagasabb szintű jogszabályban, az alaptörvényben szabályozni. Ehhez képest az Alkotmány erről szóló 7. § (1) bekezdése nem sok támpontot ad a probléma kezeléséhez. A szabályozás szövege a következő: **"7. § (1) A Magyar Köztársaság jogrendszere elfogadja a nemzetközi jog általánosan ismert szabályait, biztosítja továbbá a vállalt nemzetközi kötelezettségek és a belső jog összhangját."** Az idézett szöveg

megállapítja, hogy a nemzetközi jog általános szabályai automatikusan a magyar jog részévé váltak (anélkül, hogy bármilyen fogalom meghatározást adna ezekre az "általános szabályokra") - mint ahogy az 53/1993. (X.13.) AB határozat is kifejti. Az Alkotmányban megfogalmazott "összhang" követelménye azonban a gyakorlat számára nem mond semmit: ebből még nem derül ki, hogy a belső jognak kell-e a nemzetközi joghoz alkalmazkodnia, vagy fordítva, nem határoz meg hierarchiát, holott ez a nemzetközi kapcsolatokban való részvételhez, illetve az EU normarendszerének átvételéhez is alaptörvényi szabályozást igényelne. A követendő eljárást a **Jogalkotási törvény** fogalmazza meg, miszerint a nemzetközi szerződéseket belső jogszabályban, azaz törvényben, kormányrendeletben, vagy miniszteri rendeletben kell kihirdetni, erről a 16. § szól:

"16. § (1) Az általánosan kötelező magatartási szabályt tartalmazó nemzetközi szerződést a tartalmának megfelelő szintű jogszabályba foglalva kell kihirdetni.

(2) A jogszabályba nem foglalt nemzetközi szerződést - ha a köztársasági elnök vagy a Kormány másként nem rendelkezik - a Magyar Közlönyben közzé kell tenni."⁵

Ez azt jelenti, hogy az általánosan kötelező magatartási szabályt tartalmazó nemzetközi szerződések szabályai tulajdonképpen belső joggá transzformálódnak. Az ilyen tartalmú nemzetközi szerződést megfelelő szintű jogszabályba kell foglalni és ki kell hirdetni. Ez tehát bármilyen jogszabály lehet, az Alkotmánynak is az felel meg azonban, hogy a legjelentősebb nemzetközi szerződéseket az Országgyűlés törvénnyel erősíti meg. Ha a nemzetközi szerződés nem tartalmaz általánosan kötelező magatartási szabályt, az ilyen nemzetközi szerződéseket jogszabály alkotása nélkül kell közzétenni a Magyar Közlönyben.

Tehát a nemzetközi jog pontos helye a jogforrási hierarchiában nem határozható meg, jellege kettős: egyrészt az említettek alapján a nemzetközi jog általánosan elismert szabályai a belső jog felett állnak, "a nemzetközi jog eltérő tartalmú, kifejezett és kogens szabályával szemben a magyar jog nem érvényesülhet."⁶ Másrészt a belső joggá vált nemzetközi szerződések úgy viselkednek, mint egyéb belső jogi normák, az őket kihirdető jogszabály helye szerint illeszkednek a jogforrási hierarchiába.

E tárgykörben tartalmaz alsóbb szintű szabályozást még a nemzetközi szerződésekkel kapcsolatos eljárásról szóló 1982. évi 27. törvényerejű rendelet, amelynek szövege meglehetősen elavultnak tekinthető, az EU csatlakozást követően hatályon kívül helyezésre is

5 Lásd: 1987. évi XI. törvény a jogalkotásról, 16. §

6 53/1993. (X.13.) Alkotmánybírósági határozat

került.

Fentiek alapján, és az Alkotmánybíróságról szóló törvény idevonatkozó részeit elemezve (1. § c) pont, 21. §. (3) bekezdés, 44-46. §) megállapítható, hogy a magyar jogrend a **dualista koncepció, a transzformációs technika és a nemzetközi szerződés non self executing jellegének** elismerése alapján áll.

Összességében tehát kijelenthetjük, hogy a magyar Alkotmány nem tartalmaz a jogalkalmazók számára irányadó rendelkezést sem a nemzetközi jognak a jogforrási hierarchiában elfoglalt helyéről, sem pedig a nemzetközi jogi normák magyar bíróságok általi közvetlen alkalmazásának lehetőségéről.

A fentiekben kifejtettek arra világítanak rá, hogy mivel a nemzetközi jog és a belső jog viszonyának kérdése nyitottnak tekinthető az EU csatlakozás előtti Alkotmány-szövegben, ezen az alapon nem kezelhető a magyar jogrendszer és az európai közösségi jog viszonyának kérdése sem. Azt is látni fogjuk, hogy az EU csatlakozás kapcsán átruházandó határhörök kérdése nem tekinthető hagyományosan nemzetközi jogi alapon az állami szuverenitás gyakorlása, a tagállamokat illető felségjogok egy nemzetközi szervezetre történő átruházásának - ennél összetettebb az EU jogrendszer. Tehát az EU csatlakozást megelőzően mindenképpen szükségessé vált a magyar jogrendszer alkalmassá tétele az EU jogrendszerének befogadására, amelynek megoldási módszerét a dolgozat IV. fejezete fejt ki, azelőtt azonban szükséges az EU mint speciális szervezet, és speciális joganyaga bemutatása.

III. Az Európai Unió joga

III.1. Az EU mint szervezet, jogalanyisága, jogának jellege

Mielőtt elkezdenénk a fenti címben foglalt téma kifejtését, előljáróban szeretném érzékeltetni, miért is olyan fontos az EU jogrendszere, azon belül is elsősorban a kereskedelemre vonatkozó szabályok, ideértve a tagállamok közötti belső piac megteremtéséhez szükséges, kereskedelmi akadályokat megszüntető szabályokat, és az EU kifelé, harmadik országok, illetve országcsoportok felé megnyilvánuló közös kereskedelempolitikájának jegyében született szabályozásokat is.

Az alábbi táblázat bemutatja, hogy az Európai Unió milyen jelentős erőt képvisel a világkereskedelemben:

2. számú táblázat

A legjelentősebb exportőrök és importőrök a világkereskedelemben 2004-ben - az EU-n belüli forgalom nélkül

A legjelentősebb importőrök			A legjelentősebb exportőrök			Rangsor a külkereskedelmi forgalom szempontjából		
Import	milliárd €	% Világ	Export	milliárd €	% Világ	Imp.+Exp.	milliárd €	% Világ
VILÁG	5 695	100.0	VILÁG	5 333	100.0	VILÁG	11 029	100.0
1 USA	1 181.6	20.7	1 EU25	962.6	18.0	1 EU25	1 990.5	18.0
2 EU25	1 027.9	18.0	2 USA	632.2	11.9	2 USA	1 813.8	16.4
3 Kína	407.5	7.2	3 Kína	483.5	9.1	3 Kína	890.9	8.1
4 Japán	352.3	6.2	4 Japán	421.1	7.9	4 Japán	773.4	7.0
5 Kanada	237.8	4.2	5 Kanada	253.2	4.7	5 Kanada	490.9	4.5
6 Hong Kong	202.3	3.6	6 Hong Kong	203.5	3.8	6 Hong Kong	405.8	3.7
7 Korea	176.2	3.1	7 Korea	189.2	3.5	7 Korea	365.3	3.3
8 Mexikó	145.4	2.6	8 Mexikó	141.1	2.6	8 Mexikó	286.5	2.6
9 Taivan	135.8	2.4	9 Taivan	140.4	2.6	9 Taivan	276.2	2.5
10 Szingapúr	123.5	2.2	10 Szingapúr	137.7	2.6	10 Szingapúr	261.2	2.5
11 Svájc	104.8	1.8	11 Oroszország	136.8	2.6	11 Oroszország	202.0	1.8
12 Ausztrália	89.4	1.6	12 Malajzia	98.4	1.8	12 Svájc	199.8	1.8
13 Malajzia	79.3	1.4	13 Svájc	95.0	1.8	13 Malajzia	177.6	1.6
14 Törökország	77.3	1.4	14 Szaúd-Arábia	79.3	1.5	14 Ausztrália	156.6	1.4
15 India	75.6	1.3	15 Thaiföld	76.2	1.4	15 Thaiföld	149.7	1.4
16 Thaiföld	73.5	1.3	16 Brazília	75.8	1.4	16 India	139.2	1.3
17 Oroszország	65.2	1.1	17 Ausztrália	67.3	1.3	17 Brazília	129.5	1.2
18 Egyesült Arab Emírátsok	56.2	1.0	18 Norvégia	66.1	1.2	18 Törökország	127.8	1.2
19 Brazília	53.7	0.9	19 India	63.6	1.2	19 Szaúd-Arábia	127.4	1.2
20 Szaúd-Arábia	48.1	0.8	20 Indonézia	60.8	1.1	20 Norvégia	104.6	0.9
21 Dél-Afrikai Köztársaság	41.4	0.7	21 Törökország	50.5	0.9	21 Egyesült Arab Emírátsok	102.5	0.9
22 Indonézia	40.8	0.7	22 Egyesült Arab Emírátsok	46.2	0.9	22 Indonézia	101.6	0.9
23 Norvégia	38.5	0.7	23 Dél-Afrikai Köztársaság	37.4	0.7	23 Dél-Afrikai Köztársaság	78.8	0.7
24 Fülöp-szigetek	36.8	0.6	24 Fülöp-szigetek	35.1	0.7	24 Fülöp-szigetek	71.9	0.7
25 Izrael	32.6	0.6	25 Venezuela	32.2	0.6	25 Izrael	63.1	0.6
26 Irán	28.5	0.5	26 Izrael	30.5	0.6	26 Irán	57.2	0.5
27 Ukrajna	25.9	0.5	27 Irán	28.7	0.5	27 Ukrajna	51.1	0.5
28 Románia	25.3	0.4	28 Argentína	28.3	0.5	28 Chile	45.4	0.4
29 Vietnám	22.0	0.4	29 Chile	26.2	0.5	29 Venezuela	44.5	0.4
30 Egyiptom	20.6	0.4	30 Ukrajna	25.3	0.5	30 Argentína	43.1	0.4

Forrás: Eurostat⁷

⁷ Lásd: http://trade-info.cec.eu.int/doclib/docs/2005/may/tradoc_122529.pdf, letöltés dátuma 2006. május 4.

Magyarázat: az első oszlop a legjelentősebb importforgalmat bonyolító országok rangsorát jelöli, a második oszlop a legjelentősebb exportforgalmat bonyolító országokat, a 3. oszlop pedig az importot és az exportot együtt veszi figyelembe. Az országnevek utáni első számoszlopok a milliárd euróban kifejezett forgalmat, a második számoszlopok pedig a világkereskedelem százalékában kifejezett forgalmi részesedést jelölik.

Az Eurostat által közzétett adatokból kitűnik, hogy az Európai Unió tagállamai együtt - annak ellenére, hogy a világ népességének csak 7%-át adják - mintegy egyötödét teszik ki a globális importnak és exportnak ⁸

Mivel az Európai Gazdasági Közösség létrehozásának legfontosabb célkitűzése a tagállamok közötti szabadkereskedelem megteremtése, valamint a közös kereskedelempolitika kidolgozása volt, az EU joganyagának nagy része a kereskedelemre vonatkozó szabályokat tartalmazza. Ezért fontos az EU joganyagának vizsgálata, mivel ez teremti meg a kellő háttérrel az egységes belső piachoz, illetve a harmadik országokkal szemben alkalmazott külső kereskedelempolitikához egy igen jelentős világkereskedelmi tényező számára.

A fenti bevezetés után megvizsgáljuk, hogy az világszinten ilyen jelentős gazdasági potenciált megtestesítő EU-hoz való csatlakozásunk kezelhető-e a nemzetközi jog és a belső jog viszonyával és a felségjogok nemzetközi szervezetre átruházásának kérdésével, ehhez kiindulásként az Európai Unió jogi természetét vizsgáljuk.

Az **EU mint szervezet** jogi természetére nézve három álláspont is kialakult:

- Vannak akik maradnak a hagyományos nemzetközi jogi kereteken belül, és a nemzetközi jog alanyai sorában egy speciális nemzetközi szervezetnek tekintik az EU-t. Az ötvenes évektől meginduló európai integrációs folyamat azonban ennél speciálisabb, sajátos természetű szervezetet alakított ki, amely túlmutat egy hagyományos nemzetközi szervezet ismérvein.

- A másik felfogás szerint szövetségi államról van szó, amely felfogás azonban némileg előreszalad, hiszen a szövetségi állam a jelenlegi EU szervezetben fennállónál szorosabb kötődést igényelne bizonyos területeken, elsősorban az Unió 2. és 3. pillére területén, és mint az EU eddigi története - például az EU Alkotmány hosszas előkészítési

⁸ Lásd: Trade and the European Union http://europa.eu.int/comm/trade/whatwedo/beginners/index_en.htm;
letöltés dátuma: 2006. május 4.

folyamata és elfogadásával kapcsolatos viták - mutatja, a tagállamok gazdasági téren könnyebben integrálódnak és ruháznak át jogokat egy felettük álló szervezetre, mint politikai téren.

- Ilyen megfontolások alapján a harmadik felfogás tekinthető többségi álláspontnak, miszerint egy **sui generis képződményről** van szó, amely egyedi sajátosságai miatt sem az egyik, sem a másik kategóriába nem sorolható. Gyakorlatilag egy állandóan alakuló, nemzetközi jogilag bizonytalan minőségű és körvonalú államközi szervezetről van szó.

A jogalanyiség vizsgálata az EU kapcsán

Mint már említésre került, a nemzetközi jog alanyai alapvetően és elsősorban az államok, amelyek nemzetközi jogi jogokat szerezhettek és kötelezettségeket vállalhatnak. A nemzetközi jog ugyanakkor ebből származtathatóan, a nemzetközi szerződésben szereplő partnerek által adott felhatalmazás mértékéig korlátozottan elismeri a nemzetközi szervezetek nemzetközi jogalanyiségát is - ez a kiindulásunk az EU jogalanyiségének meghatározásához. A nemzetközi kapcsolatok területén elsősorban azért van ennek jelentősége, mert ebből derül ki, hogy a Közösség mint integrációs képződmény milyen körben élvez nemzetközi jogalanyiságot, milyen körben lép fel a tagállamoktól független, önálló jogalanyként.

Bár kevés szervezet esetében szerepel expressis verbis a nemzetközi jogi jogalanyiség deklarálása, az Európai Közösség az 1957. évi Római Szerződés 210. cikkében már kifejezetten kimondta a Közösség nemzetközi jogi jogalanyiségát. A kifejezett deklaráción túl, amely az Európai Közösség tekintetében született, az EU nemzetközi jogalanyiséga - mivel nem elsődleges alanya a nemzetközi jognak - hatásköre abban a körben áll fenn, amelyben azt a tagállamai ráruházták. Ugyanakkor mivel a Közösség létrejöttében és működésében kiemelten fontos szerepet tölt be a jog, a tagállamok nemzeti jogától elkülönült, az önálló hatáskörrel rendelkező közösségi intézmények által alkotott közösségi normarendszer - a Közösség pedig nem csak belső (közösségi) jogot alkot, hanem a ráruházott és fokozatosan bővülő hatáskörének keretein belül a külső, nemzetközi kapcsolatoknak is szereplőjévé, alanyává válik, a szervezet jogalanyiségának terjedelme meghatározó jelentőségű a külkapcsolatok terén. A Közösség ugyanis e hatáskör keretei között léphet fel a tagállamok helyett a külkapcsolatok területén, azaz gyakorolhat külső hatáskört. E külső hatáskör terjedelme tehát az alapszerződésekben meghatározott közösségi hatásköröktől függ. Ez a külső hatáskör jogi megközelítésben tehát tulajdonképpen a Közösség nemzetközi jogalanyiségát jelenti.

Az alapszerződések csak meghatározott körben irányozták elő a közösségi hatásköröket. A tagállamok szuverenitása körébe eső kérdések széles köre egyrészt elve kívül esett az alapszerződések alkalmazási körén, más kérdéseket pedig maguk a szerződések hagytak a tagállamok hatáskörében. Egy sor kérdést viszont fokozatosan a közösségi szervek kizárólagos hatáskörébe utaltak. E kizárólagos hatáskörbe tartozó területek sorában a külgazdasági kapcsolatok szempontjából messze legnagyobb jelentősége a kereskedelempolitikának van. A Római Szerződés 113. cikke kimondja, hogy az átmeneti időszak lejárta után a közös kereskedelmi politika egységes elveken épül fel, különösen ami a vámtétel-módosításokat, a vám- és kereskedelmi megállapodások kötését, a liberalizációs intézkedések egységesítését, az exportpolitikát, valamint a kereskedelmi védelmi intézkedéseket, köztük a dömping és szubvenció esetén alkalmazandó intézkedéseket illeti. A közös kereskedelempolitika megvalósítása érdekében a Bizottság javaslatokat terjeszt a Tanács elé. Ha kívülálló országokkal megállapodásokról kell tárgyalni, a Bizottság ajánlást terjeszt a Tanács elé, és a Tanács felhatalmazza a szükséges tárgyalások megindítására. A 114. cikk szerint ezeket a megállapodásokat a Közösség nevében a Tanács köti meg, és pedig minősített többséggel hozott határozattal. **A kereskedelempolitika területén tehát a kívülálló felé jogilag kizárólag a Közösség jelenik meg, köt megállapodásokat, szerez jogokat és vállal kötelezettségeket.**⁹

Ennél a résznél - a jövőbe tekintve - szót kell ejteni a későbbiekben még tárgyalt **EU Alkotmányos Szerződésről**, amely ugyan egyelőre nem került ratifikálásra az összes tagállam által, és így nem lépett hatályba, mégis már most jelzi az irányt, amerre az európai integráció halad. Az Alkotmányos Szerződés kifejezetten rögzíti, hogy az **Európai Unió jogi személy**, és jogi személyként feladata a tagállamok által ráruházott kompetenciák, feladatok gyakorlása, a tagállami politikák koordinálása. Nagy lépést jelent ez ahhoz képest, hogy az Amszterdami, illetve a Nizzai Szerződés idején is keresztülvihetetlennek bizonyult, hogy az Európai Közösségeket - mint az EU első pillérét - illető jogi személyi státuszt kiterjesszék az EU két másik pillérére is. Akkor a külpolitikai és a bel- és igazságügyi együttműködést kormányközi alapon történő együttműködésként tudták csak elképzelni, nem pedig nemzetek felett álló, közösségi fellépés formájában.

Gyakorlati jelentősége a fentieknek az EU külvilággal tartott kapcsolatai szempontjából van. Gazdasági, kereskedelmi ügyekben eddig is felléphetett a Közösség

9 Az Európai Közösség kereskedelmi joga - KJK Kerszöv Kiadó 2000, szerk.: Király Miklós, 111-122. o.

önálló jogi személyként a tagállamok képviselőjében, így például világkereskedelmi fórumokon az EU biztosok ezeken a területeken tárgyalhattak. Amennyiben az EU egésze is elnyeri ezt a státuszt, ez a közös külpolitika képviselőjében is fontos eszköz lehet majd.

Az EU jogának jellege

Az európai integrációs folyamat nemcsak sajátos szervezetet alakított ki (Európai Közösségek- Európai Unió), hanem létrehozta ennek jogrendszerét is, amit összefoglalóan Európajognak is neveznek. Dolgozatomban az EU jog, vagy **Európai Unió joga** kifejezéseket használom, amibe beleértem az európai integráció történelmi fejlődése és átalakulása során kialakított és ma hatályos normarendszert, beleértve az EU jog nagy részét alkotó, Közösségek jogaként emlegetett jogterületet. (Meg kell jegyezni, hogy az EU Alapjogi Kartája használja az "uniós jog" fogalmát /51. cikkely/ anélkül, hogy ennek konkrét tartalmát, jelentését meghatározta volna. Annyi mindenesetre biztos, hogy a fogalom a közösségi jognál /EK jogánál/ tágabb fogalmat jelöl.)

Az Európai Unió jogának elsődleges forrásai a nemzetközi szerződések (pl. 1957. évi Római szerződés, 1986. évi Egységes Európai Okmány, 1992. évi Maastrichti Szerződés, stb.). A szerződések alapján az Európai Közösségek, majd az Európai Unió szerveinek jogalkotása a másodlagos jogforrások rendszerének segítségével nagyon összetett és széleskörű joganyagot hozott létre. Az Európai Közösségek Bírósága egyik első ítélete (Van Gend en Loos ügy - 1962), majd némileg másképp megfogalmazva a szintén alapvető fontosságú ítéletnek számító Costa v. ENEL ügy ítéletének indokolásában e normarendszert következetesen sui generis jognak minősítette. A Van Gend en Loos-ítélethez képest, amely inkább még a nemzetközi jogi alapokból indult ki, a Costa v. ENEL-ítélet indokolása már egyértelműen sui generis jogrendről beszél, melynek a tagállamok utólagos egyoldalú nemzeti jogalkotásával történő visszavonására nincs mód. Ez a fajta jogrend sokban különbözik a nemzetközi jogtól, ezt igazolja ismérvei közül például a döntéshozatali eljárás, a szabályozások tárgya, mely döntően természetes és jogi személyek viszonyaira vonatkozik, elsőbbsége a nemzeti jogokkal szemben, a közvetlen alkalmazhatóság és a bírói normakontroll. Az EU jog sajátos természetét emeli ki az is, hogy a Maastrichti Szerződés megkülönbözteti az Európai Közösséget és az EU másik két EU pillérét (közös kül- és biztonságpolitika, bel- és igazságügyi politikai együttműködés).

Az EU másodlagos jogforrásai (rendelet, irányelv, stb.) az elsődleges jog jogi

természetének sorsát osztják, azaz a másodlagos jogforrások sem sorolhatók a nemzetközi jogba, de a nemzeti jogokba sem, hiszen autonóm jogforrásból erednek: részint az elsődleges jogból, részint pedig a közösség mint új közhatalom alkotja.

Megállapíthatjuk tehát, hogy az európai közösségi jog **nemzetközi szerződéseken alapuló autonóm jogrendszer**, amelynek sajátos, a tagállamokra nézve kötelező erővel bíró jellemzői részben a közösségi és uniós alapszerződésekben találhatók meg, részben az Európai Bíróság gyakorlatában fejlődtek ki; és amely a tagállamok jogrendszerének integráns részévé vált és a tagállamok bíróságai kötelesek alkalmazni.

III.2. Az EU jog sajátosságai, viszonya a tagállamok belső jogrendjéhez, érvényesülését meghatározó elvek

Az előzőek alapján a közösségi jog legfőbb jellemzője annak autonómiája, valamint a nemzeti joghoz viszonyított elsőbbsége, ami ezen az autonómián alapul. Mindenek előtt azonban a közösségi jog alapja a tagállamok által a Közösségre átruházott hatáskörök összessége.

Ahhoz, hogy ez a hatáskör-átruházás vizsgálható legyen, az állami szuverenitás alapfogalmának magyarázatával kell kezdenünk. A szuverenitásnak a különböző korokban különböző felfogásai, meghatározásai voltak ismertek, mint pl. az uralkodói szuverenitás tana, de lényegük az volt, hogy meghatározták a hatalomgyakorlás alapvető kérdéseit, azt, hogy ki jogosult a főhatalom gyakorlására. Az EU jog kapcsán az állami szuverenitást kell megvizsgálunk, azt, hogy az állami főhatalom gyakorlását hogyan korlátozhatja be egy államközi szervezet. Az **állami szuverenitás** a következőket jelenti:

- egyrészt a **belső szuverenitást**, ami azt jelenti, hogy az állam önállóan meghatározza és fenntartja belső állami-jogi rendjét, a területén lévő természetes és jogi személyek, valamint dolgok felett gyakorolja az állami főhatalmat
- másrészt a **külső szuverenitást**, azaz azt, hogy az állam független, önálló államisággal rendelkezik, és a nemzetközi életben - a nemzetközi jog alanyaként - az egyenlőség alapján vesz részt.¹⁰

10 Válogatott fejezetek a rendszeres alkotmánytan köréből, szerk.: dr. Kiss László, Pécs, 1996, 50. o.

Az állami szuverenitás egységes fogalom, annak külső és belső oldalát jelenti a fent kifejtett két rész. Az állami főhatalom gyakorlása azt jelenti, hogy az állam területén belül minden más hatalom az államhatalomnak van alárendelve, és ez határozza meg a jogi rendet, az állampolgárok által követendő magatartási normákat is.

Ez az általános állami szuverenitás-fogalom, amit az EU tagállamainak valamilyen módon hozzá kellett igazítani, illetve magyarázni az EU jogrendjéhez, azaz alkotmányjogilag a tagállamoknak elfogadhatóvá kellett tenniük azt, hogy egy nemzetek felett álló államközi szervezet az addig kizárólag az állami szuverenitás körébe tartozó főhatalomból néhány területet magának követel, és ezzel az állami szuverenitást bizonyos módon korlátozza, és az EU jogot a nemzeti jogok felett állóvá teszi. A nemzeti felségjogok átruházása egyes tagállamok alkotmányában kifejezetten megfogalmazásra került, máshol (pl. Nagy-Britannia) csak hallgatóságos elfogadásról van szó. A lényege azonban a megoldásnak, hogy a tagállamok a nemzeti felségjogok egy részét egy államközi szervezetre ruházzák át, mégpedig úgy, hogy bizonyos határok gyakorlása a tagállamok által közösen történik, az EU intézményei útján.

A közösségi jog lényegének megértéséhez szükséges legfontosabb fogalmi elemek a következők:

A **közösségi jog autonómiája (önállósága)** azt fejezi ki, hogy a közösségi jog egy elkülönült jogi rendszer, amely a tagállami jogalkotástól függetlenül, illetve arra tekintet nélkül jogokat és kötelezettségeket állapíthat meg a tagállamok, illetve jogalanyai számára. E jogrendnek az alapja, hogy a tagállamok egy olyan Közösséget hoztak létre, amely saját intézményekkel, jogalanyisággal, jogképeséssel és nemzetközi képviseleti képességgel rendelkezik, továbbá egyes tagállami hatásköröknek a Közösségre való átruházásból eredő valódi hatalommal bír. Az így keletkező közösségi jog a tagállami jogba - mind a monista, mind a dualista rendszerű országokban - saját erejénél fogva hatol be, e jellemzője által különbözik alapvetően a nemzetközi közjogtól. A közösségi jog a nemzeti jog szerves része, amelyet a tagállamok bíróságai az Európai Bíróság ítéleteinek figyelembevételével alkalmazni kötelesek. Az autonóm közösségi jogrend alapelvei, jellegzetességei és tartalmi sajátosságai az Európai Bíróság joggyakorlatában fejlődtek ki.

A közösségi jog autonómiájához kapcsolódik a **közösségi jog elsőbbsége (szupremáciája, primátusa)**. A jelenlegi közösségi jogrend a nemzeti jogtól függetlenül,

ahhoz képest elsőbbséget élvezve alakult ki. A közösségi jog elsőbbségének lényege, hogy a közösségi jog a nemzeti joggal (annak bármilyen szintű, korábbi vagy későbbi jogszabályával) szemben elsőbbséget élvez, a nemzeti jog nem akadályozhatja a közösségi jog érvényesülését, alkalmazását. A közösségi jog alapján a közösségi jog elsődlegessége a tagállami alkotmányokkal szemben is érvényesül, akkor is, ha ezt egyes tagállamok alkotmánybíróságai vitatják. Az Európai Bíróság szerint nemzeti alkotmányokra hivatkozva nem lehet megkerülni a közösségi kötelezettségeket. A közösségi joggal ellentétes nemzeti jogszabály alkalmazásától az eljáró nemzeti bírónak el kell tekintenie, azt nem alkalmazhatja. Az elsőbbség a közösségi jog egységes és hatékony érvényesülését és értelmezését szolgálja, a közösségi jog lényegével és az alapszerződések szellemével lenne ugyanis ellentétes, ha bármely tagállam az általa egyoldalúan és később hozott intézkedéseknek elsőbbséget adna a tagállamokkal közösen és kölcsönösen elfogadott intézkedésekkel szemben.

A közösségi jog keletkezésének alapja a tagállamok által az alapszerződésekkel a Közösségre **átruházott hatáskörök** összessége. A Közösség fellépése során kizárólag e hatáskörökön belül járhat el. E hatáskörök egyrésztől származtatottak, ami azt jelenti, hogy a Közösség hatáskörei a tagállamoktól származtak a Közösségre, a tagállami hatáskör-átruházások eredményeképpen keletkeztek. Másrésztől meghatározottak, vagyis a Közösség hatáskörei azokat a hatásköröket jelentik, amelyeket számára létrehozói az alapszerződésekben megállapítottak. E nemesített hatáskörök nem általánosan és nem teljesek. Szervezeti hatáskörökről van szó, amelyek azokból a hatásköri szeletekből állnak, amiket a tagállamok a Közösség számára megállapítottak. A közösségi hatáskörök funkcionálisak, vagyis az elérendő cél vonatkozásában kapja azokat a Közösség. A hatáskörök e funkcionális jellege az oka annak, hogy az alapszerződések nem tartalmazzák egyértelműen a közösségi-tagállami hatáskörök felosztását. A kizárólagos közösségi, a tagállamokkal együttesen gyakorolt párhuzamos, valamint kizárólag a tagállamok által gyakorolható hatáskörök nincsenek az alapszerződésekben kimerítő jelleggel felsorolva.

A hatáskörök lehetnek tehát kizárólagos közösségi hatáskörök, továbbá a tagállamokkal megosztva gyakorolható párhuzamos hatáskörök, egyes hatáskörök pedig a tagállamoknál maradtak. A közösségi hatáskörök katalógusának hiánya és e hatáskörök bizonytalansága vezet gyakran a Közösségen belül hatáskör-elvonásokhoz, hatásköri visszaélésekhez, hatáskörbővítésekhez, valamint új hatáskörök alapításához.

Párhuzamos hatáskörök esetén a hatáskörök gyakorlását szabályozó elvet nevezzük **szubszidiaritásnak**. Olyan esetekben, amikor egy kérdésben mind a Közösség, mind a tagállamok rendelkeznek hatáskörrel, vagyis jogosultak eljárni, a Közösség fellépése csak akkor megengedett, ha az adott kérdés bizonyítottan nem szabályozható alsóbb (tagállami) szinten. A szubszidiaritás tételének a lényege az, hogy a Közösség csak azokban az esetekben járjon el, amelyekben a tagállamok, illetőleg hatóságaik nem képesek a feladatot hatékonyan ellátni, és azt szolgálja, hogy a döntéshozatalra az arra leginkább megfelelő szinten kerüljön sor. A szubszidiaritás elve nem érinti a jogalkotási hatáskör megosztásának elveit, hanem a hatáskörök gyakorlásának a módját hivatott szabályozni. Az Amszterdami Szerződésnek a szubszidiaritás elvének alkalmazásáról szóló Jegyzőkönyve úgy fogalmaz, hogy a szubszidiaritás elve iránymutatásul szolgál a hatásköröknek a közösségi szintű gyakorlásához, továbbá az alapszerződésekben meghatározott célkitűzések fényében alkalmazandó. A Jegyzőkönyv értelmében valamennyi párhuzamos hatáskörbe tartozó közösségi szabályozás esetében meg kell fogalmazni, hogy mi indokolja a közösségi szintű döntéshozatalt.

A közösségi hatáskörök meghatározatlansága, bizonytalansága az által is erősödik, hogy a közösségi jog - írott és a bírósági joggyakorlatban kifejlődött tételei - számos lehetőséget biztosítanak ezek kiterjesztésére.

A közösségi hatáskörök kiterjesztésének egyik hallgatóságos formája az **előfoglalás (pre-emption)**. Ez közösségi jogszabály kifejezett rendelkezésén, vagy közösségi jogszabályra vonatkozó bírói jogértelmezésen alapuló követelmény arra nézve, hogy valamely jogterületen kizárólag a közösségi jog kerüljön alkalmazásra, és ott ezáltal tilos minden további tagállami intézkedés. Az Európai Bíróság meghatározta az előfoglalás kritériumrendszerét. Ennek értelmében a közösségi jog kizárja az azzal ellentétes nemzeti jogalkotást, ha a közösségi jog kimerítően szabályozza a tárgykört; a nemzeti jog ellentétben állna a kimerítő jellegű közösségi előírásokkal; illetve a nemzeti szabályozás befolyásolná a piac megfelelő működését. A legutóbbi bírósági gyakorlat az előfoglalás elvének meghaladásáról tanúskodik. Eszerint a közösségi jogalkotás által elfoglalt területekről a közösségi jog később akár ki is vonulhat, vagyis hatáskör visszacsoportosításra is sor kerülhet.

A közösségi hatáskör-kiterjesztés egy másik formája a **beleértett hatáskörök elve**, ami az Európai Bíróság joggyakorlata által alakult ki. Ez esetben az Európai Bíróság egy, a

Közösség számára biztosított hatáskörbe, abból következő, de abban konkrétan nem nevesített részjogosítványokat is beleért, így a fennálló hatáskört ezekkel bővíti.

Igen fontos jogosítvány annak eldöntése, hogy milyen kérdések tartoznak a **Közösség hatáskörébe**. Ez tulajdonképpen a közösségi hatáskörök meghatározására vonatkozó jogosultság, amelyet az Európai Bíróság a tagállamok tiltakozása ellenére magának tulajdonít abban az értelemben, hogy az alapszerződésekben a hatásköröket meghatározó szabályok értelmezésére kizárólagos hatásköre van.

A fent kifejtettekkel kapcsolatban - a jövőbe tekintve - itt is említenünk kell a ratifikálásra váró EU Alkotmányos Szerződést, amely hatályba lépése esetén sokmindent tisztázna és átláthatóbbá tenne a közösségi jog területén. Például a közösségi jog elsőbbsége a tagállami joggal szemben eddig csak bírósági jogértelmezésekből következett, az Alkotmányos Szerződés azonban kifejezetten deklarálja, hogy konfliktus esetén a közösségi jog az irányadó a tagállami joggal szemben. Ugyanakkor például a hatáskörök egyértelmű elhatárolása, az, hogy miben jogosult a Közösség illetve intézményei eljárni, és miben a tagállamok - hosszas vita, és a főként német részről szorgalmazott kezdeményezés ellenére - az Alkotmányos Szerződésben sem szerepel tételesen.

A közösségi jog érvényesülését meghatározó elvek

A közösségi jognak, mint önálló jogrendnek az érvényesülését az Európai Bíróság joggyakorlatában kialakult elvek biztosítják. Ezek közül az elvek közül a legfontosabbak a közvetlen alkalmazhatóság, a közvetlen hatály és a közösségi hűség elve.

A **közvetlen alkalmazhatóság** tétele az Európai Bíróság szerint azért lényeges, hogy a közösségi jog szabályait teljes mértékben és egységesen alkalmazzák valamennyi tagállamban a hatálybalépésüktől mindaddig, amíg hatályban maradnak. Lényege, hogy a közösségi jog valamely előírása a tagállam jogrendszerének közbejötté nélkül érvényesül, vagyis a tagállamban történő alkalmazásukhoz nincs szükség belső jogi aktusra, sőt ilyen belső jogi aktus meghozatala tilos. A közösségi jog ilyen előírásai tehát saját erejükénél fogva, közvetlenül érvényesülnek, illetve azokat érvényesíteni kell a tagállami jogrendszerben. Közvetlenül alkalmazandó jogforrások a közösségi rendeletek.

Hogy a fenti szabály ne csak elméleti tétel maradjon, a kereskedelem nyelvére lefordítva gyakorlatban ez annyit tesz, hogy például a minden külkereskedő vállalatot érintő vámeljárási szabályok, amelyeket a Tanács 2913/1992. EGK. sz. rendelete (Közösségi Vámkódex) határoz meg, automatikusan minden tagállamban kötelező erejűek és alkalmazandók, esetleges módosításairól is a Tanács dönt, a tagállamnak pedig az a feladata, hogy a szabályok érvényesülését biztosítsa - anélkül azonban, hogy bármilyen belső jogszabállyal hatályba kellene léptetni a rendeletet.

A **közvetlen hatály** ezzel szemben azt jelenti, hogy a közösségi jog valamelyik rendelkezésére magánszemélyek a nemzeti bíróságok előtt hivatkozhatnak, abból eredő jogait közvetlenül érvényesíthetik. Azok a közösségi előírások lehetnek közvetlenül hatályosak, amelyek megfelelnek az Európai Bíróság által megállapított, négy feltételből álló követelményrendszernek. Az érintett normának ugyanis kellőképpen egyértelműnek és pontosnak kell lennie, érvényesülése nem függhet feltételtől, hatályosulása pedig nem függhet sem közösségi intézmények, sem tagállamok további intézkedéseitől (ezek számára nem engedhet mérlegelési lehetőséget, választást vagy döntési jogot). Abban az esetben pedig, ha a kötelezettség teljesítésére a közösségi előírás határidőt szabott, a közvetlen hatály csak e határidő lejártát követően állhat be. Túlzottan általános és pontatlan rendelkezések nem lehetnek közvetlenül hatályosak.

A közvetlen hatálynak két fajtáját különböztetjük meg: a vertikális és a horizontális közvetlen hatályt. Vertikális közvetlen hatály esetében magánszemélyek a tág értelemben vett állammal szemben hivatkozhatnak a közvetlen hatályos rendelkezésre. Horizontális közvetlen hatály esetén magánszemélyek egymás közötti viszonyukban hivatkozhatnak az ilyen rendelkezésekre. (Az Európai Bíróság az állam fogalmát az idők folyamán egyre szélesebb értelemben használta, beleértve a valódi állami szerveken túl az állami feladatot ellátó, közszolgáltatást nyújtó intézményeket is.) A közösségi jogforrások közül az alapító szerződéseknek azok a szabályai, amelyekre nézve a közvetlen hatály feltételei fennállnak, rendelkezhetnek horizontális és vertikális közvetlen hatállyal is. A közvetlenül alkalmazandó rendeletek általában közvetlen hatályosak is, mind vertikális, mind horizontális értelemben, kivéve, ha a rendelet esetleg nem elég világos vagy pontos feltételt tartalmaz, vagy további intézkedést igényel. Az irányelveknek a négy tényezős feltételrendszernek megfelelő előírásai egyelőre csak vertikális irányban lehetnek közvetlenül hatályosak. Az irányelveknek - ez

Európai Bíróság jelenlegi joggyakorlata szerint - nem lehet horizontális közvetlen hatálya.

A közvetlen hatályra is sok kereskedelmi példát találunk az Európai Bíróság esetjogából: például a sokat emlegetett Cassis de Dijon ügyben a dijoni likőr németországi importját tiltották meg. Az érdekelt cég közvetlenül a Római Szerződés 30. Cikkelyére hivatkozott, miszerint a tagállamok között tilos a behozatal korlátozása, így a német államnak sincs joga ezzel ellentétes szabályokat alkotni. Az Európai Bíróság igazat adott neki, és megállapította, hogy az intézkedés a Római szerződés 30. Cikkelyébe ütközik, mint mennyiségi korlátozással azonos hatású intézkedés - tehát láthatjuk, hogy a konkrét külkereskedelmi ügylet kapcsán ugyanúgy lehet közvetlenül a közösségi jogra hivatkozással az érdekeinket érvényesíteni.

A **közösségi hűség (lojalitás) elve** az Európai Közösséget létrehozó Szerződés (EK szerződés) 10. cikkében fogalmazódik meg. Ez a cikk a tagállamokra azt a kötelezettséget rója, hogy érvényre juttassák az alapszerződésekből vagy a közösségi intézmények fellépéséből eredő kötelezettségek teljesítését, illetve segítsék a közösségi feladatok elérését. Ugyanígy tartózkodniuk kell a tagállamoknak minden olyan intézkedéstől, amely hátráltathatja a közösségi célok elérését. A közösségi jog alkalmazása szempontjából a tagállam valamennyi szervét kötelező hűség-klauszulából következik, hogy a nemzeti bíróságnak a nemzeti jogot a közösségi jog megvalósítására alkalmas módon kell értelmeznie. A hűség-klauszulának különösen akkor jut szerep, ha egy irányelvi rendelkezés nem meríti ki a közvetlen hatály feltételeit, a bíróság ilyenkor is köteles a **nemzeti jogot az érintett irányelvi rendelkezésre tekintettel értelmezni**. Ezt az értelmezési kötelezettséget nevezzük **közvetett hatálynak**.

III.3. Az EU jogforrási rendszerének áttekintése

Az alábbiakban rövid áttekintést kívánok nyújtani az EU jogforrási rendszeréről, hiszen ennek ismerete nélkülözhetetlen ahhoz, hogy a külkereskedelmi kapcsolatokban ránk vonatkozó szabályokat értelmezni és alkalmazni tudjunk.

A közösségi jogforrások csoportjai a következők:

- az alapszerződések, és az azokat módosító további szerződések, valamint a közösség tagállamai között létrejött egyéb nemzetközi szerződések, a Közösség ún. elsődleges joganyaga

- a Közösség jogi aktusai, a másodlagos joganyag
- a közösségi jog általános elvei
- a Közösség harmadik államokkal kötött nemzetközi egyezményei

Fenti jogforrásoknál azonban a Közösség által kibocsátott szabály- és intézkedéstömeg sokkal kiterjedtebb. A kötelező erővel nem rendelkező ajánlások, vélemények, célkitűzések stb. a jogilag kötelező erővel bíró jogforrásokkal együtt alkotják az ún. *acquis communautaire*-t (közösségi vívmányok).

Elsődleges jog

Az elsődleges jog legfontosabb elemei a közösségi jog alapját adó alapszerződések, alkotói a tagállamok, mint a nemzetközi közjog, illetve közösségi jog alanyai. A fontosabb elsődleges jogi dokumentumok:

- Az Európai Szén- és Acélközösség (ESZAK) létrehozásáról szóló szerződés, melyet 1951. április 18-án írtak alá Párizsban, 1952. július 23-án lépett hatályba és 2002. július 23-án járt le.
- Az Európai Gazdasági Közösséget (EGK) létrehozó szerződés 1957-ben;
- Az Európai Atomenergia-közösség (Euratom) létrehozásáról szóló szerződés, melyet (az EGK Szerződéssel együtt) 1957. március 25-én Rómában írtak alá és 1958. január 1-én lépett hatályba.;
- A Fúziós Szerződés, melyet 1965. április 8-án Brüsszelben írtak alá, 1967. július 1-jén lépett hatályba;
- Az első költségvetési egyezmény 1970-ben;
- A második költségvetési egyezmény 1975-ben;
- Az Európai Egységes Okmány (EEO vagy SEA), melyet Luxemburgban és Hágában írtak alá, 1987. július 1-jén lépett hatályba;
- Az Európai Unióról szóló szerződés, melyet 1992. február 7-én írtak alá Maastrichtban és 1993. november 1-jén lépett hatályba
- Az Amszterdami Szerződés, melyet 1997. október 2-án írtak alá és 1999. május 1-jén lépett hatályba;
- A Nizzai Szerződés, melyet 2001. február 26-án írtak alá és 2003. február 1-jén lépett életbe.

A csatlakozási szerződések: 1973-ban (Dánia, Írország, Egyesült Királyság), 1981-ben (Görögország), 1986-ban (Spanyolország, Portugália), 1995-ben (Ausztria, Finnország,

Svédország.) és 2004-ben (Lengyelország, Csehország, Szlovákia, Magyarország, Szlovénia, Lettország, Litvánia, Észtország, Málta és Ciprus);

A szerződések további módosítására kerül sor a 2004. október 29-én aláírásra került és a későbbiekben várhatóan hatályba lépő Alkotmánnyal.

Külkereskedelmi szempontból ezeknek az elsődleges jogforrásoknak a jelentősége abban áll egyrészt, hogy itt kerültek megfogalmazásra az egységes piac alapjai. A cél a piac akadálymentesítése, az, hogy a tagállamokban azonos piaci feltételek jöjjenek létre az áruk, szolgáltatások, a tőke és a személyek szabad áramlása érdekében, és az azonos jogi feltételrendszer következtében az EU-n belül zavartalan legyen a piaci szereplők versenye. A Római Szerződés intézményesítette a jogharmonizációt, mint a tagállamok jogközelítésének fő formáját. Az EU olyan mértékben kívánja meg a nemzeti jogszabályok közelítését, amennyire az egységes piac működése megköveteli. Eszerint tehát az elsődleges jogforrásokhoz tartozó alapszerződésekben inkább alapelveket, célokat, általánosabban megfogalmazott feladatokat határoz meg az EU.

Itt kerültek megfogalmazásra a közös kereskedelempolitika alapjai, hiszen eleve az EGK alapszerződésének elsődleges célja is a tagállamok közötti szabad áruforgalmat biztosító, illetve a kifelé, a harmadik országok irányában egységesen fellépő közös piac fokozatos létrehozása volt. A Római Szerződés 9. Cikk (1) bekezdése határozta meg a vámunió igényét, ami egységes külső vámtarifát jelent a harmadik országokkal szemben. Ez jelenti a közös kereskedelempolitika egyik alapvetését, és jogi bázisát. A közös külső kereskedelempolitika valódi jogi alapját a Római Szerződés 113. Cikk (1) bekezdése adja meg, amely kimondja: "A tagállamok az átmeneti időszak lejártá után egységes alapelvek szerint alakítják a közös kereskedelempolitikát; ez kiváltképp a vámtételek módosítására, a vám- és kereskedelmi megállapodások megkötésére, a liberalizációs intézkedések egységesítésére, az exportpolitikára, valamint a kereskedelmi védelmi intézkedésekre, köztük a dömping és a szubvenciók esetén alkalmazandó intézkedésekre terjed ki." A (2) bekezdés értelmében a közös kereskedelempolitika megvalósítója - mindenkor a Bizottság javaslatára - a Tanács. Innentől jönnek a képbe a másodlagos jogforrások.

Másodlagos jogforrások

Ide tartoznak a közösségi intézmények jogalkotó tevékenysége nyomán születő

jogszabályokat. Fajtaikat az alapszerződések határozzák meg, ezek közül kötelező erővel bír:

- **Rendelet:** Az EK Szerződés 249. cikke kimondja: "A rendelet általános hatállyal bír. Minden elemében kötelező és valamennyi tagállamban közvetlenül alkalmazandó."

Tehát egy normajellegű aktusról van szó, amely a jogalanyok általánosan meghatározott körére vonatkozik, azaz a tagállamokra, a tagállami természetes és jogi személyekre, a Közösség intézményeire. Kereskedelmi jogi tárgyú szabályozás ami rendelet formájában jelent meg, például a Közösségi Vámkódex (Tanács 2913/1992. EGK. sz. rendelete), amely minden tagállamra, annak minden természetes és jogi személyére vonatkozóan határozza meg a vámeljárási szabályokat.

- **Határozat:** olyan jogforrás, amely a benne megjelölt címzettek minden elemében kötelező. Címzettjei lehetnek a tagállamok, és lehetnek magánszemélyek is. A határozatok általában egyéb közösségi jogszabályok végrehajtását szolgálják. Külkereskedelmi tárgykörben határozat szabályozza például dömpingellenes intézkedést.

- **Irányelv** - Az EK szerződés 249. cikke szerint "Az irányelv az elérendő célt tekintve valamennyi tagállamot kötelezi, de a tagállami szervekre hagyja a módszerek és az eszközök megválasztásának jogát." Az irányelv a tagállami jogharmonizáció fő eszköze, az irányelv hivatott arra, hogy mint a Tanács által kibocsátandó aktus, közelítse egymáshoz a tagállamoknak a közös piac kiépítését és működését közvetlenül érintő jogszabályait.

Egy külkereskedelmi ügylet során például ami irányelv formájában került szabályozásra, és mint ilyen, keretet ad az általunk követendő nemzeti szabályozásnak, az a forgalmi adókat érintő tagállami szabályozás harmonizációjáról szóló hatodik irányelv - vagy hatodik áfa irányelv, amelynek hatására a magyar ÁFA-kulcsok is módosításra kerültek.

A másodlagos jogforrásokhoz tartozik még, jogi kötelező erő nélkül:

- Ajánlás: amely a címzettnek egyfajta magatartási elvárást határoz meg.

- Vélemény: álláspontot tükröz, sokszor kérésre kerül kibocsátásra.

Ide tartozhatnak például a közösségi jog értelmezésével kapcsolatban kiadott dokumentumok: nem normaként, de a nemzeti bíróságoknak figyelembe kell venniük ezeket is a jogalkalmazás során.

III.4. Az EU a nemzetközi kapcsolatokban

A közösségi jog forrásai közé tartoznak még a Közösség által kötött nemzetközi egyezmények, a tagállamok közötti egyes szerződések, illetve a nemzetközi jog általános szabályai is.

Az Európai Unió külkapcsolatai meglehetősen szerteágazóak, az EK a világ számos országával kötött társulási, együttműködési vagy kereskedelmi megállapodást. Az alábbi táblázat 2000. évi adatokkal mutatja be az EU legfontosabb kereskedelmi partnereit:

3. számú táblázat

AZ EU LEGFONTOSABB KERESKEDELMI PARTNEREI				
<i>Ország</i>	<i>EXPORT-2000</i>		<i>IMPORT-2000</i>	
	<i>Milliárd EURO</i>	<i>Növekedés az előző évhez viszonyítva, %-ban</i>	<i>Milliárd EURO</i>	<i>Növekedés az előző évhez viszonyítva, %-ban</i>
Magyarország	23,0	25,0	21,9	24,4
USA	232,7	27,2	197,0	22,7
Japán	44,6	26,0	84,7	18,1
Svájc	70,2	12,1	58,2	10,0
Kína	25,3	30,4	68,7	40,5
Norvégia	25,4	9,5	45,4	53,4
Oroszország	19,7	34,0	45,0	73,7
Lengyelország	33,8	16,6	23,1	31,3
Törökország	29,7	44,2	17,5	15,9
Cseh Köztársaság	23,8	29,3	21,4	27,4
Tajvan	14,8	24,2	26,5	32,5
Dél-Korea	16,4	42,6	24,3	34,3
Kanada	20,6	24,1	18,3	35,6
Brazília	16,5	16,2	17,5	31,6
Hong Kong	20,2	28,7	11,7	9,3

Forrás: KSH, 2001¹¹

Mivel az EU jelentős külső kapcsolatrendszerrel rendelkezik, szükséges azt vizsgálnunk, hogy a nemzetközi kapcsolatokban a Közösség, illetve az Unió mely kérdésben milyen hatáskörrel rendelkezik, ugyanis gyakorlatban a nemzetközi kapcsolatoknak az Unió, a Közösségek, valamint azok tagállamai egyaránt szereplői.

11 Lásd: www.eu2004.hu/kulugy/upload/M_29/rek5/47.doc

A nemzetközi hatáskör kérdését megvizsgálva megállapítható, hogy bizonyos esetekben kizárólagosan a Közösség rendelkezik hatáskörrel, más kérdésekben egyedül a tagállam léphet fel, jó néhány esetben pedig a Közösség és a tagállamok együttesen ún. vegyes hatáskörben lépnek fel. Ezt bonyolítja, hogy 1992-es megszületése óta az Európai Unió is megjelent a nemzetközi kapcsolatokban, amely tagállamaival együtt vállal nemzetközi kötelezettségeket az Unió második és harmadik pillérének területén.

A Közösség hatásköreit az alábbiak szerint csoportosíthatjuk:

Kizárólagos közösségi hatáskör

A kizárólagos közösségi hatáskörbe tartozó politikák esetén a tagállamok a közösségi joggal össze nem egyeztethető szabályokat tartalmazó nemzetközi szerződéseiket nem tarthatják fenn, és ilyeneket nem köthetnek. Az alapszerződések egyes rendelkezései kifejezetten nevesítik a Közösség kizárólagos hatáskörét, beleértve a kizárólagos nemzetközi szerződéskötési jogot pl. a környezetvédelem, vagy a kereskedelempolitika.

Az Unión kívüli országokkal folytatott kereskedelem szabályait az Európai Unió közös kereskedelempolitikája tartalmazza, amelyet alapvetően nemzetközi szerződéses kapcsolatai, az azok keretében vállalt kötelezettségek határoznak meg.

Az Unió közös kereskedelempolitika egyik jogi feltétele, hogy a tagországok nem folytathatnak saját kereskedelempolitikát külső országokkal, az Unióba belépésük pillanatával a közösségi jog lesz irányadó minden külkereskedelmi kapcsolatukra - az ezzel ellentétes, vagy a közösségi jog által leszabályozott területeken fennálló nemzetközi szerződéseiket a csatlakozás pillanatában fel kell mondaniuk. A közös kereskedelempolitika területén a döntéseket a Tanács hozza, a végrehajtásról pedig a Bizottság intézkedik. Itt visszautalok a dolgozat III.1. pontjában a Közösség jogalanyisága kapcsán kifejtettekre. Eszerint tehát a kereskedelempolitika területén a kívülálló felé jogilag kizárólag a Közösség jelenik meg, köt megállapodásokat, szerződéseket az Unión kívüli felekkel - azaz ebben a tárgykorben kifejezetten deklarált jogalanyisággal rendelkezik a Közösség, konkrétan a Tanács.

Hallgatólagosan kifejezett hatáskör

Vannak olyan esetek, amikor kifejezett nevesítés nélkül az alapító szerződések rendelkezéseiből levezethető a Közösség nemzetközi hatásköre. Az Európai Bíróság megállapította, hogy minden olyan esetben, amikor a Közösség egy adott politikára közös szabályokat állapít meg, függetlenül azok jellegétől, a tagállamok elvesztik azt a jogosultságot,

hogy harmadik országgal szemben olyan kötelezettséget vállaljanak, amelyek e szabályokat érintik. Ez azt jelenti, hogy ezeken a területeken a külkapcsolatok tekintetében is kizárólagos hatásköre van a Közösségnek. Eszerint tehát a belső hatáskör, a vonatkozó integrációs rendelkezésből következően beleértett külső hatáskört létesít.

Megosztott (párhuzamos) hatáskör

A Közösség kizárólagos nemzetközi szerződéskötési jogosultsága mellett a nemzetközi szerződések kötésére másik irányadó szabály a Közösség és a tagállamok megosztott hatáskörében történő szerződéskötés. Egyes esetekben a megosztott hatáskört kifejezetten az alapító szerződések nevesítik, más esetekben pedig a kizárólagos hatáskör kereteinek értelmezéséből adódnak. Az alapító szerződések kifejezett megosztott hatáskörként említik a monetáris politika és devizagazdálkodás, vagy a kutatás és fejlesztés területét, ahol a tagállamok a közösségi megállapodások tiszteletben tartásával tárgyalásokat folytathatnak nemzetközi szervezetekben, és nemzetközi megállapodásokat is köthetnek. A megosztott hatáskörbe tartozó politikák esetében kiemelkedő jelentősége van az úgynevezett vegyes szerződéseknek, amelyeket a Közösség intézményei és a tagállamok egymással együttműködve kötnek, és gondoskodnak a végrehajtásukról. A vegyes hatáskörben kötött egyezményekhez való csatlakozás érdekében - azok jellegétől függően - vagy a Tanács jár el a tagállamok nevében (pl. partnerségi megállapodások), vagy az új tagállamoknak kell a szükséges lépéseket (pl. egyes pénzügyi tárgyú egyezmények) megtenniük.

A csatlakozással összefüggésben Magyarország nemzetközi szerződesei felülvizsgálatára azért volt szükség, mert a közösségi jog értelmében a Közösség az alapító szerződésekben meghatározott keretekben nemcsak a Közösség belső szabályozása vonatkozásában, hanem nemzetközi szintén is kizárólagos, vagy a tagállamokkal közösen gyakorolt hatáskörrel rendelkezik.

Ennek kifejtésére a dolgozat IV.3. fejezetében kerül sor.

IV. Magyarország EU csatlakozása

IV.1. A csatlakozással felmerülő jogharmonizációs problémák

Visszautalva jelen dolgozat III. fejezetében kifejtettekre, mivel az EU jogról megállapítottuk, hogy egy sajátos, önálló jogrendet alkot, ebből következnek az alábbiak:

- egyrészt az, hogy Magyarország EU csatlakozása nem kezelhető kizárólag a nemzetközi jog és a belső jog viszonyának kérdéskörében, mert a közösségi jog nem tekinthető egyszerűen nemzetközi jogi természetű joganyagnak.

- másrészt Magyarország EU csatlakozása nem kezelhető önmagában véve a felségjog-hatáskörgyakorlás átruházásának kérdéskörében sem, mivel a hatáskörök gyakorlásának átruházása olyan jogrend normáinak beáramlása előtt nyitja meg az utat, amely a nemzeti alkotmányok mércéjén nem mérhető, így a tagállami alkotmányok felett áll.

Mivel a tagállamok legmagasabb szintű jogforrása az alkotmány, amely jogi értelemben az állami szuverenitás kifejeződése, az államot megillető jogosultságokról és kötelezettségekről az állam szervei is csak az alkotmánynak megfelelően rendelkezhetnek. A Európai Közösségek létrehozásával és az ahhoz (illetve az Európai Unióhoz) való csatlakozással a tagállamok állami főhatalmuk bizonyos hatásköreinek gyakorlását engedték át egy saját maguk által létrehozott szervezet javára, hogy azokat e szervezet keretein belül megosztva, közösen gyakorolják. Tehát az Európai Unióhoz való csatlakozás meghatározott alkotmányos hatáskörök átruházását feltételezi a csatlakozó országok részéről, a hagyományosan az államot illetve annak szerveit megillető hatáskörök átruházására pedig csak az alkotmánynak megfelelően kerülhet sor.

Az uniós csatlakozás legfontosabb alkotmányossági feltétele tehát egy olyan alkotmányi rendelkezés léte, amely - kifejezetten vagy hallgatólagosan - felhatalmazást ad nemzeti hatáskörök átengedésére. Ennek hiányában ugyanis a hatáskörök átengedéséről szóló nemzetközi szerződés (csatlakozási szerződés) ellentétes lehet az alkotmánnyal. A nemzeti alkotmányok ilyen rendelkezése a csatlakozási felhatalmazási klauzula, amelyre szükség van ahhoz, hogy az EU csatlakozás a nemzeti jog szabályainak megfelelően végbemehessen, ne legyen ütközés a két jogrend között.

Az autonóm közösségi jog, illetve annak érvényesülése szempontjából közömbös, hogy a tagállamok saját jogrendszerükben hogyan rendezik az egyes hatáskörök átengedését, a legtöbb tagországban azonban ehhez a nemzetközi jogi lépéshez az alkotmányból kell legitimitást nyerni. Azaz a közösségi jog csak a tagállam általi azonnali átvételt igényli, ennek belső jogban rendezendő módját nem határozza meg.

A tagállam szempontjából azonban azért fontos a csatlakozási klauzula megfogalmazása, mert ennek tartalma dönti el azt, hogy a tagállam a csatlakozással és a hatáskör származtatással milyen tagállami alkotmányos normák alól nem enged eltérést még a közösségi jog javára sem. Ezen az alapon a csatlakozási klauzula tartalmi korlátokat is meghatározhat a közösségi joggal szemben, és a közösségi jog a klauzula tartalma szerint fog érvényesülni a tagállamban - ami viszont ellentétben állhat a közösségi szabályokkal, és amely eltérésre a közösségi jog autonóm jellege nem ad lehetőséget. A belső jog és a közösségi jog viszonyának egyik legbizonytalanabb pontja ezért a származtatott hatáskörök és az autonómia ellentmondásos, nem egyértelmű kapcsolatából ered.

Dualista rendszerű országokban a csatlakozási szerződést kihirdető jogszabály (általában csatlakozási törvény) lehetőséget nyújt arra is, hogy alkotmány alatti szinten rendezzen bizonyos csatlakozásból következő jogi kérdéseket, mint a közösségi jog szupremáciája, a bíróságokat terhelő, a nemzeti jogszabályok közösségi jognak megfelelő értelmezési kötelezettsége. Fontos hangsúlyozni, hogy ezek a tételek a közösségi jogból eleve következnek, az azokról való rendelkezés a belső jogban azonban elősegítheti és nemzeti szinten legitimálja ezeknek a következetes érvényre juttatását és tiszteletben tartását.

A közösségi jog befogadása szempontjából közömbös, hogy egy tagállam monista vagy dualista rendszert követ-e nemzetközi jogi viszonylatban. A közösségi jog ugyanis a csatlakozásnál fogva saját szabályai révén közvetlenül részévé válik a nemzeti jogrendszernek. A közösségi jog saját szabályai és elvei szerint, a nemzeti jogra tekintet nélkül érvényesül.

A fent kifejtettek alapján Magyarország viszonylatában tehát a következők állapíthatók meg:

Az EU csatlakozás szükségessé tette az alkotmánymódosítást annak érdekében, hogy a belső jog alkalmassá váljon a speciális jog befogadására - az alkotmány csatlakozási klauzulája a csatlakozás belső jogi legitimációs forrása. Azt a célt szolgálja, hogy a csatlakozásról rendelkező nemzetközi szerződés ne legyen alkotmányellenes. Egy ilyen klauzula beiktatása az alkotmányba azt erősíti meg, hogy a Közösség valóban a tagállamtól nyeri el hatásköreit.

Bár az előzőekben vázoltak alapján kiderült, hogy a közösségi jog szempontjából közömbös, hogy egy tagállam rendelkezik-e ilyen klauzulával, mert a csatlakozási szerződés hatályba lépését követően a tagságból fakadó jogkövetkezmények automatikusan érvényesülnek az új tagra nézve is, függetlenül attól, hogy a csatlakozási szerződés összhangban volt-e a tagállam alkotmányával, és voltak olyan nézetek, amelyek szerint a II.3. pontban részletezett magyar alkotmányszövegezés a nemzetközi jogról lehetővé teszi a csatlakozási szerződés megkötését, mégis szakmai körökben az a vélemény győzött, miszerint az EU csatlakozáshoz szükséges a Magyar Köztársaság Alkotmányának módosítása, mégpedig a csatlakozást megelőzően.

Figyelembe veendő szempontok voltak, illetve kérdésként merültek fel a magyar Alkotmány módosításánál:

1. Nemzetközi szervezet vagy Európai Unió?
2. Szuverenitás átadása vagy korlátozása
3. Elvárások tagállami részről az Unióval szemben, korlátozások
4. Az átengedett hatáskörök mértéke
5. A hatáskörgyakorlás átengedésének korlátja: az alkotmány nem módosítható rendelkezései

Ezen pontokba szedett problémaköröket részletesen az alábbiakban fejtem ki; azt, hogy a felvetett probléma megoldása gyakorlatban hogyan történt meg Magyarország EU csatlakozása kapcsán, a következő fejezetben tárgyalom.

1. Nemzetközi szervezet vagy Európai Unió

Az EU tagállamok között voltak olyan államok, amelyek a csatlakozást egy már létező, nemzetközi szervezetekhez való csatlakozásra általában lehetőséget adó alkotmányi rendelkezésre alapozták. Ez az EU előrehaladott integrációs állapota folytán, amely megkülönbözteti a klasszikus nemzetközi szervezetektől, már nem elégséges a csatlakozás megalapozásához.

Tekintettel arra, hogy a nemzeti hatáskörök átengedését az Európai Unióhoz való csatlakozás teszi szükségessé, a magyar csatlakozási klauzulában ajánlott volt kifejezetten hivatkozni arra, hogy a nemzeti hatásköröknek az Európai Közösségekre való átruházására, illetve azok gyakorlásának átengedésére az Európai Unió csatlakozás miatt kerülhet sor.

Annak kimondása, hogy a Magyar Köztársaság részt vesz az Európai Unióban azt jelenti, hogy a felhatalmazó klauzula alapján nem lehetséges alkotmányosan az, hogy az EU bármilyen módon mássá alakuljon, mint a tagállamok együttműködési formája. A tagállamok alkotják az Európai Uniót, tehát a csatlakozási klauzula alapján nem lehet szó államszövetségről, föderációról, ami az együttműködés más, politikailag sokkal szorosabbra font szintjét jelentené.

2. Szuverenitás átadása vagy korlátozása

Az előzőekben kifejtésre került, hogy a szuverenitás, mint az állam korlátlan és oszthatatlan főhatalma kizárólag az államot illeti, emiatt elidegeníthetetlen. Éppen ezért az EU csatlakozás kapcsán nem a szuverenitás, hanem az abból eredő hatáskörök, illetve azok gyakorlásának átruházásáról kellett rendelkezni. Ez tulajdonképpen döntési jogosultságok átcsoportosítását jelenti, amely döntési jogosultságok azonban csak úgy engedhetők át, hogy azok gyakorlásában az állam a többi tagállammal együtt továbbra is részt vesz.

A különböző tagállami alkotmányokban különbözőképpen került megfogalmazásra a hatáskörök átengedése: a német alkotmány a szuverenitás fogalmának használata nélkül, csak a hatáskörök átruházásáról beszél, a spanyol alkotmány a hatáskörök gyakorlását engedi át, a görög alkotmány ezeket a hatásköröket ismeri el nemzetközi szervezet javára stb.

3. Elvárások az Unióval szemben a tagállamok részéről, korlátozások

A közösségi jog elméletileg nem tűr semmi olyan korlátozást, ami a tagállamok alkotmányos rendszeréből ered. Ugyanakkor a tagállamoknak is "nehezükre esik", hogy a szuverenitásukból eredő hatásköröket korlátlanul átengedjék. Ezért számos alkotmányban találunk korlátozásokat, a közösségi jog alkalmazásának tagállami alkotmányos feltételeit illetően. Több tagállam részéről (pl. Németország, Olaszország, Görögország) az alapjogok tiszteletben tartása jelent meg követelményként az EU-val szemben. Tehát Magyarországnak el kellett döntenie, hogy kíván-e ilyen követelményeket megfogalmazni az alkotmánymódosításban. Az megint más kérdés, hogy amennyiben a Közösség nincs tekintettel a tagállami alkotmányos feltételekre az átruházott hatáskörök tekintetében, mi lehetne annak a szankciója a tagállam részéről - lehetséges-e egy esetleges kilépés az Unióból.

4. Az átengedett hatáskörök mértéke

Egy jogállamiságra épülő állam nem mondhat le feltétlenül az őt megillető hatáskörökről, a szuverenitás korlátozásáról csak meghatározott, körülhatárolt területeken lehet szó. Elvileg egyértelműnek kell lennie annak, hogy mely hatáskörök kerülnek a nemzetközi intézményekhez, és melyek maradnak az államnál. Ez azonban a Közösség esetében nem kivitelezhető, mivel az EK szerződés nem sorolja fel kimerítő jelleggel a kizárólagos közösségi hatásköröket, sőt, a 308. cikke által lehetőséget biztosít a Közösség számára, hogy olyan területen, ahol eddig nem rendelkezett hatáskörrel, hatáskört kapjon, a beleértett hatáskörök tétele értelmében pedig a Közösség tovább bővítheti hatásköreit. Emellett az Európai Bíróság jogot formált arra, hogy hatásköröket vezessen le az alapszerződésekből a Közösség számára.

A közösségi hatáskörök mértéke az alapszerződésekből következik, azok a szabályozandó területen a beavatkozás szükségességétől függő egyedi hatáskörök. Bizonytalanok, mivel kimerítő felsorolásuk sehol nem található meg, párhuzamos hatáskörök esetében pedig a szubszidiaritás, mint hatáskör szabályozó elv alapján gyakorolják azokat vagy a tagállamok, vagy a Közösség.

5. A hatáskörgyakorlás átengedésének korlátja: az alkotmány nem módosítható rendelkezései

Elméletileg a hatáskörök átruházására vonatkozó alkotmányos rendelkezések nem használhatóak az alkotmány olyan rendelkezéseinek megkerülésére, amelyek sérthetetlenek, vagyis amelyeket még maga az alkotmány sem módosíthat. Ez alatt olyan rendelkezéseket, „abszolút” előírásokat (pl. alapjogok tisztelete, demokratikus jogelvek, a népképviselőtől alapuló demokrácia, a köztársasági államforma) kell értenünk, amelyeket még az összes képviselő kétharmada sem módosíthat, vagyis megváltoztathatatlanok. A magyar Alkotmány a csatlakozás előtt nem tartalmazott ilyen rendelkezést, ennek ellenére felmerült annak esetleges szükségessége, mint ahogy egyes európai alkotmányok, például a dán, vagy a német alkotmány alapjogokról szóló rendelkezései tartalmazzák.

IV.2. A belső jog és az EU jog összhangjának megteremtése

Ezen előkérdések vizsgálata után nézzük a felvetett problémákra a magyar jogi megoldást. Az EU-csatlakozás kapcsán a 2002. évi LXI. Törvény 1. §-a az Alkotmányt a következő 2/A. §-sal egészítette ki:

"2/A. § (1) A Magyar Köztársaság az Európai Unióban tagállamként való részvétele érdekében nemzetközi szerződés alapján - az Európai Uniót, illetőleg az Európai Közösségeket (a továbbiakban: Európai Unió) alapító szerződésekből fakadó jogok gyakorlásához és kötelezettségek teljesítéséhez szükséges mértékig - egyes, Alkotmányból eredő hatásköreit a többi tagállammal közösen gyakorolhatja; e hatáskörgyakorlás megvalósulhat önállóan, az Európai Unió intézményei útján is."¹²

Tehát átalakult a szuverenitás egyik alapelemének számító főhatalom gyakorlása, a végső döntések meghozatalának joga az EU csatlakozás következtében: a közügyek egy részének intézése az Alkotmány felhatalmazása alapján megerősített és kihirdetett nemzetközi szerződés rendelkezései szerint az Európai Unió többi tagállamával közösen, illetve az Európai Unió intézményei útján történik. Az Európai Unió alapszerződésai - és közvetve minden, ezekből eredő kötelezettség - a Magyar Köztársaság területén végső soron az Alkotmány felhatalmazása alapján kötelezőek, ugyanakkor a Magyar Köztársaság területén hatályos jog alapszabálya a Magyar Köztársaság Alkotmánya marad.

És most nézzük az előző fejezet kérdéseire a magyar jogalkotás adta válaszokat.

1. Nemzetközi szervezet vagy Európai Unió?

Az előző fejezetben a „Nemzetközi szervezet vagy Európai Unió” cím alatt megfogalmazott kérdésre a 2002. évi LXI. Törvény a Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. Törvény módosításáról egyértelmű választ adott. Az előbbieken idézett, az Alkotmányt a 2/A. §-sal kiegészítő szakasz, amely tulajdonképpen az ún. csatlakozási klauzulát tartalmazza, az Alkotmány szintjén adja meg a felhatalmazást olyan nemzetközi szerződés kötésére, amely a jogalkotó hatóság korlátozásával is jár. A klauzula **kifejezetten nevesíti**, hogy ilyen korlátozásra csak az Európai Unió tagjaként, az **Európai Unió javára** kerülhet sor. Az Európai Unió intézményeit az alapító szerződések felhatalmazzák arra, hogy – többek között a magánfelek egymás közötti jogviszonyaiban jogokat és kötelezettségeket keletkeztető – jogalkotó joghatóságot gyakoroljanak, ez pedig a főhatalom olyan mélységű korlátozása, amelyre garanciális okokból csak a jogalkotó hatáskört gyakorló nemzetközi szervezet

¹² 2002. évi LXI. törvény a Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény módosításáról, 1. §

kifejezett alkotmánybeli megjelölésével kerülhetett sor.¹³

2. Szuverenitás átadása vagy korlátozása

Az előzetes jogi egyeztető fórumok és tanulmányok nagy részének elvárásaival egyező módon a szuverenitást érintő korlátozás a következőképpen került bele a szövegbe: Magyarország „...**egyes, Alkotmányból eredő hatásköreit a többi tagállammal közösen gyakorolhatja; e hatáskörgyakorlás megvalósulhat önállóan, az Európai Unió intézményei útján is**” - tehát egyes, Alkotmányból eredő hatáskörök közös gyakorlására ad felhatalmazást. Tehát a csatlakozás előtt a jogelméleti szakemberek többsége által kifejtett elmélet került a szövegbe, azaz az, hogy a szuverenitás maga – mivel oszthatatlan – nem korlátozható, annak gyakorlása azonban igen. Azt mondja ki tehát az Alkotmány csatlakozási klauzulája, hogy a közös gyakorlás csak egyes konkrét hatáskörökre terjed ki, vagyis a közösen gyakorolt hatáskörök terjedelme korlátozott.

3. Elvárások tagállami részről az Unióval szemben, korlátozások

Az egyes tagállami alkotmányokban megjelenő, elsősorban az alapjogokat felsoroló és azoknak a Közösség általi feltétlen tiszteletben tartását előíró – azaz tagállami korlátozó – klauzula a magyar Alkotmányba nem került be. Egyebekben az ennél a pontnál említett, Közösségből való kilépés elméleti lehetőségét az EU Alkotmányos Szerződés tervezete megfogalmazta, tehát ezek szerint ennek a kérdésnek a rendezése felmerült igényként a tagállamok részéről.

4. Az átengedett hatáskörök mértéke

Az átengedett hatáskörök mértékére vonatkozóan a csatlakozási klauzula mondatában az „**alapító szerződésekből fakadó jogok gyakorlásához és kötelezettségek teljesítéséhez szükséges mértékig**” megfogalmazás szerepel. Ez tehát a „szükséges mérték” garanciális korlátját határozza meg, mégpedig olyanformán, hogy az alapító szerződésekre visszautalva, az abban foglalt jogokhoz és kötelezettségekhez kapcsolódó korlátokat szabja meg az átengedett hatáskörök tekintetében.

A hatáskörök konkrét felosztása, - tehát hogy mi tartozik tagállami és mi közösségi hatáskörbe – az előző IV.1. pontban kifejtettek alapján – mivel maga a közösségi szabályozás nem enged

¹³ Lásd: 2002. évi LXI. törvény a Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény módosításáról - a törvény indokolása

teret ennek – értelemszerűen nem szerepelhet a magyar Alkotmányban sem. Kísérlet a konkrét hatáskörfelosztása egyébként történt az EU Alkotmányos Szerződés tervezetének tárgyalása során, de ez elvetésre került, így a közeljövőben ennek megváltozása az EU szabályozásban nem is várható.

Ide tartozik még, hogy az Alkotmány EU csatlakozás kapcsán módosított 2/A. §-ának (2) bekezdése kimondja: „Az (1) bekezdés szerinti nemzetközi szerződés megerősítéséhez és kihirdetéséhez az országgyűlési képviselők kétharmadának szavazata szükséges.” Ez azt is jelenti, hogy amennyiben az Európai Unió alapító szerződéseinek módosításával újabb hatáskörök tekintetében válna szükségessé azok közös gyakorlása, az erről szóló nemzetközi szerződés megerősítésére és kihirdetésére is irányadó az Alkotmány új 2/A. § (2) bekezdése. Tekintettel arra, hogy a törvény az Alkotmányból eredő egyes hatáskörök közös gyakorlására ad felhatalmazást, ez csak olyan hatáskörre vonatkozhat, amelyet az Alkotmány alapján magyar állami szerv egyébként alkotmányosan gyakorolhatna.¹⁴

5. A hatáskörgyakorlás átengedésének korlátja: az alkotmány nem módosítható rendelkezései

Erre a csatlakozás előtt felmerült elméleti kérdésre a választ röviden meg lehet adni, hiszen a magyar Alkotmány a csatlakozás előtt sem tartalmazott ilyen megváltoztathatatlanként definiált rendelkezéseket, és ilyen rendelkezések az Alkotmány szövegébe a csatlakozással sem kerültek bele. A törvényalkotó nyilván feleslegesnek tartotta egy újabb elméleti kategória létrehozását, hiszen a jelenlegi Alkotmányszöveg, és az egyéb, az EU által is elfogadott nemzetközi jogi imperatív szabályok garanciát jelentenek az alapvető emberi jogok, védendő értékek érvényesülésére, tagállami névleges plusz védelem nélkül is.

IV.3. Magyarország nemzetközi szerződései

Magyarországnak már az EU társult tagsága idején el kellett kezdenie nemzetközi jogi szerződéses kötelezettségeit a közösségi joghoz igazítani. Társult tagságunk idején már az Európai Megállapodás előírta, hogy Magyarországnak az akkori és a jövőbeni jogszabályait a Közösség jogszabályaihoz kell közelítenie, hogy azok összeegyeztethetőek legyenek a közösségi joggal.

¹⁴ Lásd: 2002. évi LXI. törvény a Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény módosításáról - a törvény indokolása

A közösségi jognak való teljes megfelelés követelményét a Római Szerződés, illetve az Európai Unióhoz való Csatlakozási Szerződésünk írta elő. Mielőtt azonban ezt részletesen tárgyalnánk a további alcímek alatt, először szükséges megvizsgálni, hogy a nemzetközi szerződések felülvizsgálatának általában milyen nemzetközi jog alapjai vannak:

A nemzetközi szerződések felülvizsgálatának nemzetközi jogi alapjai

Azért szükséges ezeket a rendelkezéseket áttekinteni, mivel az uniós csatlakozással Magyarország nemzetközi szerződéseinek közösségi joggal össze nem egyeztethető rendelkezéseit felváltották az uniós alapszerződések rendelkezései és ezen rendelkezések alapján hozott másodlagos jogforrások, illetve más, a Közösség, vagy a Közösség és a tagállamok, illetve a tagállamok egymás között létrehozott nemzetközi szerződésai. Gyakorlatban ez elsősorban azt jelenti, hogy a Római Szerződés alapján hozott másodlagos jogforrások váltották fel Magyarország kétoldalú nemzetközi szerződéseit. Bár a közösségi jog egy speciális jogrendnek tekinthető, azaz nem nemzetközi jog, de a szerződés-felülvizsgálat szempontjából megállapíthatjuk, hogy egy nemzetközi szerződés alapján létrehozott nemzetközi szervezet által hozott normák is nemzetközi kötelezettségeknek minősülnek.

A nemzetközi szerződések felülvizsgálatáról nem rendelkezik önálló többoldalú nemzetközi szerződés, így ezt a kérdéskört az 1969. évi, a szerződések jogáról szóló Bécsi Szerződés szabályozza.

A Bécsi Szerződés 30. és 59. cikke alapján, ha a felek ugyanabban a tárgyban a **későbbiekben új nemzetközi szerződést kötnek**, akkor ha a korábbi és a későbbi nemzetközi szerződés rendelkezései annyira összeegyeztethetetlenek, a korábbi nemzetközi szerződés **hatályát veszti**, vagy a felek megállapodásuk alapján a szerződést **felfüggeszthetik**. A felfüggesztés azonban mindig csak ideiglenes hatályú lehet, hisz a nemzetközi szerződés státuszát részleges vagy teljes megszüntetéssel (egyoldalú felmondással vagy közös megegyezéssel), vagy annak megfelelő módosításával rendezni kell. A hatályon kívül helyezésről a felek általában a későbbi szerződésben rendelkeznek, de e rendelkezés elmaradása esetén is érvényesül a későbbi szerződés alkalmazásának követelménye.

Gyakran előfordul, hogy az új nemzetközi szerződés csak **egyes rendelkezéseiben váltja fel** a korábbi, ez esetben a korábbi egyezmény azon rendelkezései alkalmazásban maradnak, amelyek a későbbi egyezmény rendelkezéseivel összeegyeztethetők. A gyakorlatban ez úgy történik, - a később viták elkerülése végett -, hogy a felek jegyzékváltás

formájában rögzítik, hogy a korábbi szerződés mely cikkei maradnak továbbra is hatályban.

A szerződés-felülvizsgálat másik kiinduló alapja a **körülmények alapvető megváltozása** lehet. A szerződés megkötése után eltelt hosszabb idő során előfordulhat, hogy a szerződéskötésre okot adó körülményekben alapvető változások állnak be, amelyek alapján már nem indokolt az adott szerződés fenntartása. Ezen szerződések státuszának rendezéséig is ideiglenes eszközként élni lehet a felfüggesztés lehetőségével, amelynek szintén a felek közös megegyezésén kell alapulnia, de adott esetben a fél egyoldalúan is élhet ezzel a lehetőséggel.

Uniós csatlakozásunk miatt szükségessé vált szerződés-felülvizsgálat fő okát az előzőekben említett **két ok kombinációjában** kell keresnünk.

Az Európai Unióhoz történt csatlakozásból fakadó szerződés-felülvizsgálati kötelezettség az új tagállamok számára

A Római Szerződés 10. cikke kimondja, hogy a tagállamok minden megfelelő általános és egyedi intézkedést meghoznak annak érdekében, hogy biztosítsák azon kötelezettségek teljesítését, amelyek az alapító szerződésekből fakadnak. A tagállamoknak továbbá meg kell könnyíteniük a Közösség feladatainak teljesítését. A tagállamoknak minden olyan intézkedéstől tartózkodniuk kell, ami az alapító szerződésekből előírt célok megvalósítását veszélyeztetik.¹⁵

A Római Szerződés 307. cikke kimondja, hogy az egyrésztől egy vagy több tagállam, másrésztől egy vagy több harmadik állam által egymás között 1958. január 1-je előtt - illetve a csatlakozó államok esetében a csatlakozásukat megelőzően - kötött megállapodásokból eredő jogokat és kötelezettségeket a Római Szerződés rendelkezései nem érintik. Amennyiben ezek a megállapodások nem egyeztethetők össze a Római Szerződéssel, az érintett tagállam megteszi a megfelelő lépéseket a megállapított összeegyeztethetlenség kiküszöbölésére. A rendelkezés célja, hogy a csatlakozást megelőzően kötött harmadik államokkal szembeni kötelezettségeket amennyire lehetséges, a tagállam tiszteletben tudja tartani. Hasonló rendelkezést tartalmaznak az EURATOM szerződés 105-106. cikkei, azzal az eltéréssel, hogy az ilyen megállapodásokat be kell jelenteni a Bizottságnak.

¹⁵ Római Szerződés 10. cikke

A tagállamnak kötelessége továbbá, hogy megállapodásait folyamatosan figyelemmel kíséresse, és a megállapodásokat minél előbb módosítsa vagy szüntesse meg annak érdekében, hogy saját kötelezettségvállalásai és a közösségi tagságból származó kötelezettségek közötti összeütközést a minimálisra csökkentse.¹⁶

Az eddigi csatlakozási megállapodások mindegyike rendelkezett arról, hogy az új tagállamnak a csatlakozás előtt kötött megállapodásaira az említett 307. cikket alkalmazni kell. Így a magyar csatlakozási szerződéshez csatolt, a csatlakozás feltételeiről, valamint az Európai Unió alapját képező szerződések kiigazításáról szóló okmány (Csatlakozási Okmány) 6. cikkének 10. bekezdése szerint "ha az egyrészről egy vagy több új tagállam, másrészről egy vagy több harmadik ország közötti megállapodások nem összeegyeztethetőek az Okmányból eredő kötelezettségekkel, az új tagállamoknak minden szükséges lépést meg kell tenniük annak érdekében, hogy az összeegyeztethetlenségeket megszüntessék. Ha valamely megállapodás kiigazításánál nehézségbe ütköznek, akkor annak az adott egyezménynek a rendelkezései alapján *fel kell azt mondani*. A tíz új tagállam esetében tehát szigorúbban fogalmaz a Csatlakozási Szerződés, hiszen kimondja, hogy a nemzetközi kötelezettségek összhangba hozása során végső esetben kötelező élni az egyoldalú felmondás lehetőségével.

A nemzetközi szerződések felülvizsgálata Magyarországon

Az Európai Unióhoz való csatlakozásnak a magyar jogrendszert érintő egyes kérdéseivel kapcsolatos feladatokról szóló 2319/2000. Kormányhatározat kimondja, hogy a minisztériumoknak felül kell vizsgálniuk kétoldalú nemzetközi szerződéseinket abból a szempontból, hogy a csatlakozással összefüggésben szükséges-e a szerződések módosítása vagy megszüntetése.

A nemzetközi szerződések felülvizgálatára vonatkozó szabályozást az 1969. évi, a szerződések jogáról szóló Bécsi Szerződés tartalmazza.

A szerződések felülvizsgálata két fázisban zajlott le: először megtörtént a kereskedelem-politikai két- és többoldalú szerződéseink felülvizsgálata, majd pedig az általános, a többi két- és többoldalú nemzetközi szerződést érintő felülvizgálat. A kereskedelem-politikai megállapodások felülvizsgálata 2003 első felében zajlott le külön kormányhatározat alapján. A folyamat során 177 kereskedelmi tárgyú két- és többoldalú egyezmény került felülvizgálatra, amelynek eredménye azok teljes vagy részleges

¹⁶ Római Szerződés 307. cikke

megszüntetése lett, és helyettük az egyes kiemelt kétoldalú kapcsolatokban új kereskedelmi együttműködési megállapodások születtek, illetve a legtöbb egyezményt maga a Közösség és adott harmadik állam közötti kereskedelmi megállapodás váltotta fel.

Az általános szerződés-felülvizsgálat szintén 2003 folyamán kezdődött meg, és 2004 tavaszára zajlott le. A tárcák a felülvizsgálat eredményeit megküldték a Külügyminisztériumnak, és ennek alapján született meg a 2102/2004. (IV.28) Kormányhatározat és annak négy melléklete.¹⁷

A mellékletekben a nemzetközi szerződések négy csoportra lettek osztva:

- megszüntetendő, a Kormány hatáskörébe tartozó döntések
- megszüntetendő, az Országgyűlés hatáskörébe tartozó döntések
- módosítandó, a Kormány hatáskörébe tartozó szerződések
- módosítandó, az Országgyűlés hatáskörébe tartozó szerződések

Attól függően ugyanis, hogy melyik szerv hatáskörébe tartozik az adott szerződés megkötése, illetve megszüntetése, eltérő belső jogi eljárásban kerül sor a szükséges lépések megtételére. A felülvizsgálat során átvilágításra kerültek azok a nemzetközi szerződések, amelyeknek megszüntetése vagy módosítása az előzőekben foglalt szempontok alapján az uniós tagsággal összefüggésben indokolt volt. A Kormányhatározatban felsorolt szerződések tárgykörük alapján vagy az Unió kizárólagos hatáskörébe, vagy a Közösség és a tagállamok párhuzamos hatáskörébe tartoznak, vagy bár nem esnek az egyik előbbi kategóriába sem, mégis harmonizálni kell azok rendelkezéseit a közösségi joggal.

A felülvizsgálatról szóló Kormányhatározat felhatalmazta a külügyminisztert arra, hogy az érintett miniszterekkel egyetértésben a partnerállamoknál kezdeményezze az érintett nemzetközi szerződések tekintetében azok közös megegyezéssel történő megszüntetését vagy azok módosítását. Felhatalmazást kaptak továbbá a miniszterek arra, hogy tegyék meg a szükséges intézkedéseket a módosító megállapodások létrehozására; a közös megegyezéssel történő megszüntetés vagy módosítás hiányában intézkedjenek a nemzetközi szerződések felmondásáról. Erre a határidő 2004. április 30. volt, és a nemzetközi szerződések rendezése eddig az időpontig meg is történt, a partnerállamok nem gördítettek akadályt a megszüntetések, módosítások elé.

Megemlítendő, hogy sor került néhány többoldalú megállapodás (mint a Magyarország-EFTA,

¹⁷ 2102/2004. (IV.28.) Korm. határozat a Magyar Köztársaság két- és többoldalú nemzetközi szerződéseinek felülvizsgálatáról az Európai Unióhoz történő csatlakozással összefüggésben

és a CEFTA Megállapodás), vagy nemzetközi szervezettel kötött megállapodás megszüntetésére vagy módosítására. Ilyen volt például a Magyarország és a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség közötti egyezmény, amelynek tárgyában az Euratom, valamint tagállamai is kötöttek egyezményt. Az EU csatlakozás következménye, hogy az egyezményt Magyarországnak fel kellett mondania, és csatlakozni kellett az azonos tárgyú, Euratom által kötött egyezményhez.

IV. 4. Az EU tag Magyarország jogrendszerének áttekintése

Az előző fejezetekben kifejtettek alapján összeállítható az EU csatlakozás utáni Magyarország jogforrási hierarchiája, ami a II.3. pontban vázolt, csatlakozás előtti helyzethez képest az alábbiakban részletezett változásokat mutatja. Mivel a Jogalkotási törvény (1987. évi XI. törvény a jogalkotásról) szövege a mai napig nem változott az EU csatlakozás kapcsán, ezért a tényleges jogforrási hierarchia a Jogalkotási törvény és az Alkotmány módosításában foglalt rendelkezések összeolvasásával vázolható fel, felhasználva az egyéb, a közösségi joggal kapcsolatban a dolgozatban kifejtett szabályozásokat, elveket is (pl. közösségi jog elsőbbsége).

3. számú ábra

A magyar jogforrási hierarchia az EU csatlakozás után

EU jog	Nemzetközi jog
Alkotmány	
Törvény	
Törvényerejű rendelet	
Kormányrendelet	
Miniszterelnöki rendelet, miniszteri rendelet	
Önkormányzati rendelet	
Egyéb, jogszabálynak nem minősülő jogforrások - állami irányítás egyéb jog eszközei: pl. határozat, utasítás, jegybanki rendelkezés, statisztikai közlemény, jogi iránymutatás	

Magyarázat: Az ábra azt hivatott érzékeltetni egyrészt, hogy egy fontos új, speciális elem, az EU jog került gyakorlatilag az Alkotmány fölé, mivel kifejezetten deklarált tétel, hogy a közösségi jog a tagállami jogforrásokkal szemben elsőbbséget élvez. A forma és elhelyezés a

következőket jelenti: az EU jog a tagállami hierarchiába ékelődve, azt megelőzve is megjelenik, de egy másik része,- a jobbra kinyúló rész - azt jelképezi, hogy a nem kötelező jellegű EU jogforrások (a 2. és 3. pillér joganyagai) továbbra is megőrizték az államok közötti klasszikus nemzetközi együttműködés jellegét, tehát a nemzetközi joggal együtt a tagállami jogforrásoktól némileg elkülönülve kapnak helyet. A nemzetközi jog annyiban átértékelődött, hogy most már vagy csak az EU-n keresztül vehetünk részt nemzetközi szerződésekben, vagy ha a tagállam jogosult önállóan szerződni, annak a kereteit is behatárolja a közösségi jognak való megfelelés követelménye. Ezért a nemzetközi jog az EU jogon keresztül kapcsolódik kívülről a tagállami jogrendszerhez. A teljes ábra formájának is van jelentősége olyan szempontból, hogy a csatlakozás előtti háromszög ábra a formájával azt is érzékeltette, hogy minél feljebb haladunk a hierarchiában, az egyre magasabb szintű jogforrásokból egyre kevesebb számú van (törvény kevesebb, mint rendelet, Alkotmány pedig csak egy). Ez azonban már nem igaz az új ábrára, hiszen az EU joganyag beáramlásával ez a felfelé csökkenő szám már nem állja meg a helyét a nagy mennyiségű, szerteágazó EU jogforrások miatt.

V. Esettanulmány

Egy külkereskedelmi ügylet elemzése - mi változott a csatlakozás kapcsán?

Kiindulásunk egy közepes méretű, elsősorban elektronikai alkatrészeket, részegységeket, termékeket gyártó magyar cég. A cég fő profilja a szerződéses gyártás, azaz nagy külföldi megrendelők részére legyártja, összeszereli a kért terméket vagy részegységet, ami aztán általában a külföldi megrendelő telephelyén kerül bele a végtermékbe. A vizsgált esetben az alapanyagok behozatala Távol-Keletről, Szingapúrból történik Magyarországra, ahol a magyar cég székhelyén ezeket feldolgozza, különböző munkafolyamatokat végez rajta, majd az így elkészített részegységet szerződés alapján Németországba, német megrendelőjének szállítja ki.

Vizsgáljuk meg a fent vázolt esetet a magyar céget terhelő, vámmal és adóval kapcsolatos kötelezettségek, eljárási szabályok szempontjából: mi változott az EU csatlakozás kapcsán, 2004. május 1-je utáni ügyleteknél mi módosul, mire kell figyelni?

A csatlakozás előtti helyzet a következő volt:¹⁸

A csatlakozás előtti vámszabályokat a vámjogról, a vámeljárásról valamint a vámigazgatásról szóló 1995. évi C. törvény (továbbiakban Vámtörvény) tartalmazta. **Vámszempontból** a magyar cég által végzett tevékenység az aktív feldolgozós gazdasági vám eljárás tipikus esete. Az **aktív feldolgozás** (vagy régi elnevezése alapján aktív bérmunka- ami közérthetőbben kifejezi, hogy mire irányul a tevékenység) a feldolgozást végző részére - közvetlenül vagy közvetetten - rendelkezésre bocsátott importáruval végzett bármilyen feldolgozást jelent, amelyet egy külföldön letelepedett megbízó számára a specifikációk szerint végeznek el, általában a feldolgozási költségek megtérítése ellenében.¹⁹

A gazdasági vám eljárások lényege, hogy a külkereskedő cég az országba behozott áruk vámjogi sorsának végleges rendezése nélkül rendelkezhet a vámmal, végezhet vele műveleteket, feldolgozhatja, stb. Az aktív feldolgozás két formája a vámfelfüggesztéses eljárás és a vám visszatérítéses eljárás. Az aktív feldolgozás vámhatósági engedély alapján lehetséges.

¹⁸ Lásd: 1995. évi C. törvény a vámjogról, a vámeljárásról, valamint a vámigazgatásról - hatályon kívül helyezve 2004. május 1-től

¹⁹ Lásd: Kovács Csaba, Ruzsa Csaba: A vámrendszer jogi szabályozása a csatlakozást követően - Adó folyóirat 2003/14-15., 58. o., KJK-Kerszöv Kiadó

Előnye az importőr szempontjából vámfelfüggesztéses eljárás esetén, hogy a vámáru után a vámot és az import ÁFÁ-t csak akkor kell megfizetni, ha az áru mégis belföldön kerül szabad forgalomba (vám biztosíték letételét azért előírják a vámszabályok). Vámvisszatérítéses eljárás esetén a vámáru után a behozatalkor megfizetett vám és adó visszajár az importőrnek, ha igazolja, hogy külföldre kiszállította az árut. Ugyan a csatlakozás előtti szabályokból indultunk ki, de az előbbieket gyakorlatilag változatlanul érvényesek a csatlakozás után is azzal a különbséggel, hogy a külföld szó tartalma vámszempontról megváltozott, mint ezt a későbbiekben kifejtem.

Tehát a kiindulási ügyletünket részekre bontva a következőket látjuk:

- Az első lépés egy **termékimport**, amikor is a magyar, még nem EU-s cég Szingapúrból terméket importál. Erre az ügyletre akkor még a Magyarország és Szingapúr vonatkozásában irányadó szabályokat kellett alkalmazni, aminek elsősorban - mivel mindkét ország WTO tag, - a WTO szabályozása adott kereteket, hiszen a két ország között kereskedelmi megállapodás nem született kedvezményes elbánásról. Ez annyit jelent, hogy a Szingapúrból érkező árukra a csatlakozás előtti magyar Kereskedelmi Vámtarifa a II. hasáb szerinti vámtételt rendelte alkalmazni, azaz nem preferenciális származó áruként a "mindenki másra" érvényes, viszonylag magasabb vámtételt. (A konkrét ügyben vizsgált áru fajták esetében a vámtétel a 10% körül mozgott.)

- Ahogy az áru átlépte a magyar határt, és megérkezett magyarországi rendeltetési helyére, a magyar cég kérte gazdasági vámeljárás formájában, **aktív feldolgozós vámvisszatérítéses** eljárásban a vámkezelését. Ez annyit jelent, hogy a beérkezett áru megőrzi vámáru státuszát, mivel a vámjogi sorsát a későbbiekben a magyar cég nem belföldiesítéssel, hanem Németországba vámáruként továbbszállítással kívánta rendezni. Tehát a vámterhek, import ÁFA mintegy előlegként kerültek megfizetésre a magyar vámhatóság felé. Amint a cég a megfelelő megmunkálást elvégezte az árun, intézkedett a Németországba történő kiszállításról, egyúttal a külföldre kiszállítást a megfelelő vámokmányokkal igazolta a magyar vámhatóság felé, így az előre befizetett vámteher részére visszatérítésre került.

Mivel a vámáru csak ideiglenesen volt Magyarország területén, a magyar cégnek a feldolgozás elvégzésén kívül csak a gazdasági vámeljárás lefolytatása, illetve a külföldre kiszállítás volt a feladata, a vámterhek nem rakódtak végül Magyarországon az áru, a vámáru vámjogi sorsát véglegesen a német megrendelő kellett hogy rendezze. Németországban a beérkezett részegységet az ottani vámhivatalnál szabad forgalomba

helyezési eljárás alá vonták, és ennek során megvizsgálták az áru származását. Az EU-s származási szabályok szerint megállapították, hogy a vámáru Szingapúrból származónak minősül-e, és akkor a nem preferenciális származás szabályai szerinti (erga omnes) vámterhet állapították meg; vagy pedig a magyarországi megmunkálás olyan mértékű volt, hogy a származási szabályok szerint az áru magyarországi származóvá vált, akkor pedig az EU és az akkori társult tag Magyarország közötti kereskedelmi megállapodás alapján alkalmazott kedvezőbb vámtétel alapján lehetett a vámot kiszabni.

- **Adó** szempontjából vizsgálva az ügyletet az import kapcsán ÁFA befizetési kötelezettsége a magyar cégnek a vámáru belföldi forgalom számára történő vámkezelése esetén keletkezett volna, de mivel Magyarországon nem történt belföldiesítés, így az áru behozatalának adóterhet a németországi megrendelő fogja viselni a németországi szabad forgalomba helyezés során.

- **Eljárásjogi** szempontból szintén az akkor hatályos 1995. évi C. törvény ad iránymutatást. Eszerint a Magyarországra érkező import esetében is, és az innen történő exportálásra is igaz, hogy mindkét határátlépéskor vámellenőrzésen kellett átesnie az árunak, illetve hogy a Vámtörvényben meghatározott nyomtatványokkal (Egységes Vámárnyilatkozat) kellett kérni a vámkezelést a vámhivatalnál (ami nemcsak a határvámhivatal, de az országon belüli rendeltetési hely szerinti vámhivatal is lehetett).

A csatlakozás után

Nézzük meg, hogy a cég fent kifejtett külkereskedelmi szerződését hogyan érintette Magyarország EU csatlakozása. 2004. május 1-jétől a vámtörvény, az 1995. évi C. törvény hatályon kívül helyezésre került, és helyét az EU vámszabályozása, elsősorban a közösségi vámkódex létrehozásáról szóló 2913/1992. EK tanácsi rendelet (a továbbiakban: vámkódex), valamint a 2454/1993. EK bizottsági rendelet, mint a két alapvető vámjogi jogforrás vette át. Ezeken kívül számos egyéb közösségi jogszabály (több mint négyezer) határozza meg a kereskedelempolitikai intézkedéseket, amelyek a csatlakozás pillanatában szintén hatályosak lettek. A közösségi vámkódex 3. cikke értelmében a Közösség vámterülete magában foglalja valamennyi tagország területét. A vámunió az áruk szabad áramlásának elvén működik, azonban a tagállamok között az áruk szabad áramlását továbbra is a nemzeti hatáskörben maradó adókra vonatkozó szabályok határozzák meg. Ebből a megközelítésből eredően a nem közösségi adók és díjak tekintetében nem beszélhetünk adóunióról, hanem az Európai Uniónak a közvetett adókra vonatkozó irányelvei tagországoként eltérő végrehajtásából eredő nemzeti adóterületek összességéről.

Ha megvizsgáljuk a fentiekben kifejtett ügyletet ugyanazon szempontok szerint a csatlakozás után, a következő változásokat tapasztaljuk:

A Szingapúrból érkező **termékimportunkra** a csatlakozás után vámszempontból már nem a magyar szabályozás vonatkozik, hanem az EU-s joganyag. Itt is ki lehet indulni a WTO-s alapokból, továbbá az EU és Szingapúr kapcsolatát az EU és az ASEAN közötti nemzetközi szerződés szabályozza. Figyelemmel kell lenni továbbá az EU által esetlegesen meghatározott kvótákra, mennyiségi korlátozásokra, dömpingellenes intézkedésekre. A termékimport vámtételét a csatlakozás után az Európai Közösségek Vámtarifája határozza meg, amelyek az ún. TARIC adatbázisból érhetők el, melyben nem csupán a nomenklátúra található meg, hanem valamennyi kereskedelempolitikai intézkedés integráltn. A régi vámtörvény-beli általános II. hasábot az "erga omnes" kategória váltotta fel.

Magyarországnak nem jelent ez teljesen új szabályozást, hiszen a csatlakozást megelőzően is a Kereskedelmi Vámtarifát alkalmaztuk, melynek első nyolc számjegye az Unió Kombinált Nomenklatúráját jelentette. Az utolsó két számjegyen volt a hazai bontása, melyet az Európai Közösségek Vámtarifája TARIC kódokként határoz meg, és a bizottsági bontást tartalmazza.

Összességében megállapíthatjuk, hogy lényegét tekintve az unión kívüli területről történő beszerzésünk nagyjából hasonló forgatókönyv szerint zajlik most is, mint a csatlakozás előtt, kiegészítve néhány EU-s szabályozással.

Adószempontból ez a behozatal az ÁFA-törvény szerinti termékimportnak minősül,²⁰ mivel harmadik országból a Közösség területére hozunk be árut. A csatlakozás után erre az szabály lépett életbe, hogy az adóalanynak önadózással, az ÁFA-bevallásában kell az adóhatóság felé teljesíteni az adott termékre vonatkozó ÁFA-mérték szerinti befizetést (a csatlakozás előtt a vámhatóság vetette ki az adót is, és annak megfizetése nélkül nem lehetett az árut belföldiesíteni). Mivel azonban ez ÁFA adónemben az állami adóbevételek jelentős csökkenését idézte elő – ugyanis sokat „elfelejtették” önadózás útján az adókötelezettségüket teljesíteni, a törvényalkotó visszaállította alapesetben a kivetéses adóztatást az ÁFA esetében.

Itt következik az a lépés, ahol a szerződésünket nem tudjuk a továbbiakban úgy fenntartani mint a csatlakozás előtt, az alábbiak miatt. Az Európai Unióhoz történő csatlakozás napjával - mivel a Közösség vámterülete valamennyi tagállam területét magában foglalja - a

közösségi vámkódex szabályainak rendelkezéseit a tagállamoknak a harmadik országokkal, tehát unión kívüli országokkal folytatott kereskedelmére kell alkalmazni. Kötelező volt továbbá átvennünk azokat a belpiaci szabályokat, amelyek a tagállamok közti áruforgalom és szolgáltatás általános forgalmi adóztatásának harmonizációját jelentik. Azaz fogalommodosulások is történtek, mivel az eddig megszokott termékimport-termékexport fogalmakat uniós viszonylatban felváltja a Közösségen belülről történő termékbeszerzés és a Közösségen belüli értékesítés fogalma, amihez adózási szempontból a célország szerinti adózás elve párosul.²¹

Az ÁFA-törvény szabályai²² alapján amikor belföldi közösségi adószámmal rendelkező adóalany olyan termékértékesítést hajt végre Magyarországtól eltérő tagállamban nyilvántartásba vett, ott közösségi adószámmal rendelkező (azaz a saját országában Közösségen belüli beszerzés címén adófizetésre kötelezett) adóalany vagy nem adóalany jogi személy részére, amely értékesítés közvetlen következményeként a terméket más tagállamba fuvarozzák, juttatják el, az adóalany értékesítése **adómentes Közösségen belüli termékértékesítés**. Az adómentesség feltétele, hogy az áru igazoltan a másik tagállamba kiszállításra kerüljön, továbbá, hogy az - esetünkben német- partner is rendelkezzen közösségi adószámmal. Ezek hiányában ugyanis a magyar cégnek a normál belföldi 20%-os ÁFÁ-t meg kellene fizetnie.

Adómentes Közösségen belüli termékértékesítés (levonási joggal) esetén az adófizetési kötelezettség az értékesítésről kiállított számla, egyszerűsített számla vagy egyéb a gazdasági eseményt hitelesen dokumentáló bizonylat kibocsátásának napján, de legkésőbb a teljesítés napját magában foglaló hónapot követő hónap 15. napján keletkezik.

Ha például az adóalany szeptember 6-án értékesített Közösségen belülről terméket, számlát még nem bocsátott ki, akkor adókötelezettség legkésőbb október 15-én keletkezik, azaz havi bevallónak az október hónapról november 20-ig, negyedéves bevallónak a negyedik negyedévről január 20-ig benyújtandó áfa bevallásban kell ennek ellenértékét adómentes Közösségen belüli értékesítésként szerepeltetni. Ha azonban a számlát már szeptember hónapban kibocsátotta, akkor a szeptember hónapról, illetve negyedéves bevallónak a harmadik negyedévről benyújtandó áfa bevallásban már fel kell tüntetni az ügyletet.

Értelemszerűen itt vámkötelezettség nem merül fel, mivel ez az ügylet két tagállam között zajlik le. Cégünk szempontjából viszont fontos változás, hogy mivel Németország

20 1992. évi LXXIV. törvény az általános forgalmi adóról 10. §

21 Fejes Eszter: ÁFA, EU, termékértékesítés - Adó folyóirat 2004/8. szám, 11-20. o., KJK Kerszöv Kft.

vámszempontról belföldnek minősül, a magyar cég már nem tudja a feldolgozott részegységeket gazdasági vám eljárás keretében továbbítani Németországba, hiszen a vámkötelezettség visszatérítésének egyik feltétele az exportálás igazolása, azaz a termék külföldre kiszállítása, Németország irányába viszont a kiszállításunk közösségi értékesítésnek minősül, nem termékexportnak. Tehát a csatlakozással járó szabályváltozások miatt a magyar cég költségei a Szingapúrból behozott áru vámterhével nőnek, ami változatlan eladási ár mellett gazdaságtalanná teheti a tevékenységét, tehát a német partnercéggel meg kell egyezni arról, hogy az általa fizetett ár a magyar céget terhelő többletköltségekkel növekedjen.

Itt szeretném megjegyezni, hogy közvetlenül a csatlakozáskor, 2004. május 1-jét követően épp a vám visszatérítési aktív feldolgozós eljárásra vonatkozó átmeneti szabályozás értelmezése okozott gondot a vizsgált cégnek éppúgy, mint a megkérdezett vámhivataloknak. A pénzügyminisztérium ugyanis rendeletben szabályozta²³, hogy mi a követendő eljárás a már az országban levő, gazdasági vám eljárás alá vont árukészletek esetén. Mivel például a vámszabadterületek esetében az átmeneti szabályok lehetővé tették, hogy vám- és ÁFA-mentesen helyezték szabad forgalomba vámáruikat, illetve a vámhatóság a vám visszatérítési aktív feldolgozós eljárás esetén is a csatlakozás előtt megnyugtatta a céget, hogy a már az országban levő árukészlet után lehetőség lesz a vám és ÁFA visszatérítésére az átmeneti szabályok alapján, így váratlanul érte a magyar céget, mikor a csatlakozást közvetlenül megelőzően ennek az ellenkezőjéről tájékoztatták. Nagy mennyiségű, részben nem származó áru volt raktárkészleten 2004. május 1-jén, amelyekről így kiderült, hogy ha a cég a másik, vámfelfüggesztési eljárást választotta volna, mentesült volna a vám és adóterhek alól, de a vám visszatérítési eljárásra nem tartalmazott a PM rendelet ilyen átmeneti rendelkezést. Mivel a magyar cég a szingapúri áruk egy részén nem végzett annyi feldolgozást, hogy az származást váltott volna, így nem származó árunak minősültek - 2004. április 28-án szembesült a cég azzal, hogy a szokásos üzletmenet szerinti árukészleteinek a vámjogi sorsát 2004. május 21-éig rendezni kell, és mivel vámmentesen szabad forgalomba hozni sem tudja a származó helyzet hiányában, a németországi kiszállítást pedig a Vámkódex nem tekinti külföldre szállításnak, így az árukészlet után fizetendő vám és ÁFA terheket "le kell nyelnie" - tekintve, hogy a német partnerrel időközben szerződésmódosítás nem történt,

22 1992. évi LXXIV. törvény 6-7. §

23 15/2004. (IV.5.) PM rendelet a közösségi vámjog végrehajtásának részletes szabályairól

tehát ő a változatlan áron való szállítást várta.

Fenti példát azért tartottam fontosnak megemlíteni, mivel ebből látszik, hogy a csatlakozással óriási mennyiségű, sokszor átláthatatlan jogszabálytömeg zúdult ránk, amelynek kezelése sokszor még az eljáró hatóságok számára is nehézséget okozott elsősre, és így történhetett az, hogy a vizsgált cég a megfelelő előrelátása mellett is olyan helyzetbe került, hogy a több tízmilliós nagyságrendű plusz vámteher a cég likviditását egy időre megrendítette, még akkor is, ha a német partnerrel később részben sikerült rendezni a kérdést.

Eljárásjog szempontjából is történtek változások az EU csatlakozás kapcsán. A vámokmányok némileg változtak, bár már az EU csatlakozás előtt is az EU elvárásai megjelentek a vámszabályokban, úgyhogy alapokat érintő változás ezen a téren nem történt. A tagországok közötti forgalomban (a belső piacon) a vámhatáron végzett vámellenőrzés helyett a tagországok adóhatóságainak adatszolgáltatásai és statisztikai jelentései (Intrastat) képezik a közösségen belüli áruforgalom ellenőrzésének alapját. A tagállamok között megszűnt határvámhivatalok helyét pedig a mobil vámcsoportok vették át, amelyek jogosultak a szállítmányokat, azok dokumentumai ellenőrizni annak érdekében, hogy az áru tényleges mozgása, illetve a dokumentumok, szállítólevelek ennek megfelelő kitöltése ellenőrizhető legyen. A gazdasági szereplők nyilvántartása is az EU normákhoz igazodott. Vám szempontjából a **VPID szám**, ami a vámkódex hatálya alá tartozó gazdálkodókat azonosítja; adó szempontjából pedig a **közösségi adószám** az, amit a Közösségen belülre, más tagállamban levő, közösségi adószámmal rendelkező felé termékértékesítést teljesítőknél, illetve onnan közösségi adóalanytól termékbeszerzést végrehajtóknak kötelező igényelniük. Megemlíthető még az EU elvárásainak megfelelő számlaformátum, amit szintén meg kellett szokniuk a gazdálkodó szervezeteknek.

Fenti esettanulmány kapcsán csak példálózó jelleggel próbáltam rávilágítani arra, hogy a jogforrási, jogszabályi környezet változása milyen közvetlen hatással lehetett egy gazdálkodó szervezetre egyfajta ügylet kapcsán, mivel kellett szembesülnie 2004. május 1-jét követően. A változások minden területre kiterjedő elemzése külön dolgozat tárgyát is képezhetné annak ellenére, hogy kereskedelmi téren már a csatlakozás előtt nagymértékben megfeleltünk az EU szabályozásnak – de véleményem szerint ez a rövid példa is alkalmas arra, hogy érzékeltesse: a gazdasági ismeretek mellett az új jogszabályi háttér megfelelő ismerete is feltétlenül szükséges egy gazdálkodó szervezetnek ahhoz, hogy sikeresen vegyen részt a külkereskedelmi kapcsolatokban.

Összefoglalás

Dolgozatomban megkíséreltem átfogóan elemezni Magyarország EU csatlakozása kapcsán a külkereskedelmi ügyletek jogi háttérét képező joganyag változását. A jogelméleti fejtegetések során először elemeztem külön a nemzetközi jogot, a nemzetközi jog jelenlétét az EU csatlakozás előtti Magyarország jogforrási rendszerében. Ennek kapcsán megállapíthattuk, hogy a **nemzeti jog és a nemzetközi jog viszonyára vonatkozó szabályozás az Alkotmányban** némileg elnagyolt, és ez a fajta szabályozás a csatlakozás kapcsán sem változott, tehát az alkotmányi megfogalmazás nem határolja be pontosan a nemzetközi jog alkalmazhatóságának határait a belső jogban.

Ezután az EU jogának elemzése kapcsán a következőket szűrhetük le: maga az **Európai Unió meghatározása** is nehéz, megállapíthattuk, hogy nem egyszerűen egy nemzetközi szervezetről van szó, hanem annál többről, mégsem beszélhetünk államszövetségről - az EU egy speciális államközi szervezetként határolható be. Ez alapján az **EU jogrendszere is sajátos**; az alapvetően nemzetközi szerződéseken alapuló autonóm jogrendszer **viszonyát a tagállamok belső jogrendjéhez** részben az alapító szerződésekből közvetlenül kiolvasható, részben az Európai Bíróság ítéleteiből levezethető **alapelvek** határozzák meg (pl. közösségi jog elsőbbsége, közvetlen hatály, stb.). A Magyarország EU csatlakozása miatt változó alkotmányi szabályozás elemzése során kiderült, hogy az EU jog mennyire speciális, a nemzetközi jogon túlmutató rendszer, és hogy érvényesülése érdekében a **tagállam le kell hogy mondjon állami szuverenitása gyakorlásának egy részéről**, hogy azt egy szervezet keretein belül más tagállamokkal közösen gyakorolhassa, a szervezet intézményei útján.

Miután a nemzetközi jog és a belső jog viszonya, majd az EU jog és a belső jog viszonya külön-külön elemzésre került, ezek összekapcsolásra kerültek, és az **EU joga által meghatározott tagállami jogrendszer és a nemzetközi jog viszonyát** néztük azáltal, hogy egyrészt az EU szerepét vizsgáltuk a nemzetközi kapcsolatokban, másrészt Magyarország nemzetközi szerződéseinek sorsát az EU csatlakozást követően. Az EU megjelenése a nemzetközi kapcsolatokban csak az EU jogalanyiségének meghatározása után vizsgálható, itt megállapítottuk, hogy az **EU jogalanyiséga nemzetközi kapcsolatokban származtatott**, a tagállamok által átadott körben létezik, a tagállamok döntése alapján behatárolt körben azonban a Közösség önálló szereplőként léphet fel nemzetközi szintén.

Külön szempont volt a **Magyarország életviszonyait** meghatározó jogrendszer EU csatlakozás miatti átalakulásának vizsgálata, az ebből levont következtetések az alábbiakban határozhatók meg:

- A nemzetközi jog, mint a legglobálisabb jogi képződmény, továbbra is jelen van a magyar jogrendszerben, de a csatlakozás után már a közösségi jogon „átszűrve”, a közösségi jog által közvetítve és az által befolyásolva.

- Új elemként – mintegy képzeletbeli köztes szintként a nemzetközi jog és a tagállami jog közé beékelődött az Európai Unió jogrendszere, amelynek specialitását, sajátos jellegét a dolgozatban részletesen kifejtettem.

- Végül a fentiek fényében elemzésre került az átalakult tagállami jog, amelyet vizsgáltam egyrészt a közvetlenül „beférkőző” közösségi normák, másrészt a külkapcsolatainkat, külkereskedelmi nemzetközi szerződéseinket átalakító hatása kapcsán.

A makrogazdasági statisztikai adatokkal összekapcsolt jogelméleti elemzés után a dolgozat végén elhelyezett esettanulmány - a fent kifejtetteknek a külkereskedelmi gyakorlatban való megjelenésének vizsgálatával - is arra világít rá, hogy ugyan az Unió kereskedelmi jogi szabályozásának nagy része már a csatlakozás előtt a magyar jogi szabályozás részévé vált, mégis új helyzetet teremtett a csatlakozás. Ehhez pedig – hiába a hosszas előzetes felkészülési folyamat - folyamatosan kell hozzászoknia mind a magyar kormánynak, a jogalkotóknak, mind a jogalkalmazó gazdálkodó szervezeteknek, hogy Magyarország EU tagállamként eredményes szereplője lehessen a külgazdasági kapcsolatoknak.

Források jegyzéke

Felhasznált irodalom:

1. Az EU legfontosabb kereskedelmi partnerei -
www.eu2004.hu/kulugy/upload/M_29/rek5/47.doc, letöltés dátuma: 2006. április 28.
2. Az Európai Közösség kereskedelmi joga - KJK Kerszöv Kiadó 2000, szerk.: Király Miklós
3. Az Európai Unióhoz való csatlakozásnak a magyar jogrendszert érintő egyes kérdései –
Igazságügyi Minisztérium-Külügyminisztérium IM/EUR/2000/TERVEZET/228/8. –
<http://www.im.hu>, letöltés dátuma: 2006. áprillisi 2.
4. Bruhács János: Nemzetközi jog I., Dialóg Campus Kiadó 1998
5. Bende-Szabó Gábor: Az Európai Közösség jogrendje - Európai Integrációs válogatott tanulmányok 123-132.o., Magyar Közigazgatási Intézet 2001, szerk.: Verebélyi Imre,
6. dr. Baller Barbara: A Magyar Köztársaság kétoldalú nemzetközi szerződésai felülvizsgálatának folyamata az Európai Unió csatlakozás következtében - Európai Jog, 6. évfolyam 2. szám, 2006. március, 35-43. o. HVG-ORAC Kiadó, szerk.: dr. Németh János
7. dr. Majoros Pál: Magyarország a világkereskedelemben, Universitas 1998
8. Fejes Eszter:ÁFA, EU,termékértékesítés;Adó folyóirat 2004/8. szám, 11-20.o.,KJK Kerszöv
9. Gazdasági és Közlekedési Minisztérium: Áttekintés a magyar külkereskedelem fő jellemzőiről és aktuális folyamatairól -
www.gkm.gov.hu/data/284762/kulker_2005q4_HUN.pdf, letöltés dátuma: 2006. 04. 03.
10. Jogalkotás, jogalkalmazás hazánk EU-csatlakozása küszöbén, Szerk.: Czuczai Jenő, KJK-KERSZÖV Kiadó 2003.
11. Kovács Csaba, Ruzsa Csaba: A vámrendszer jogi szabályozása a csatlakozást követően -
Adó folyóirat 2003/14-15., 50-63. o., KJK-Kerszöv Kiadó
12. Leading Exporters and Importers of Merchandise Trade in the World (2004) - excluding intra-EU trade (A legjelentősebb exportőrök és importőrök a világkereskedelemben 2004-ben - az EU-n belül kereskedelem nélkül), http://trade-info.cec.eu.int/doclib/docs/2005/may/tradoc_122529.pdf ; letöltés dátuma 2006. május 4.
13. Trade and the European Union (Kereskedelem és az Európai Unió)
http://europa.eu.int/comm/trade/whatwedo/beginners/index_en.htm; letöltés dátuma: 2006. május 4.
14. Válogatott fejezetek a rendszeres alkotmánytan köréből, szerk.: dr.Kiss László, Pécs, 1996.

Felhasznált jogszabályok:

1. 1949. évi XX. törvény a Magyar Köztársaság Alkotmányáról
2. a nemzetközi szerződésekkel kapcsolatos eljárásról szóló 1982. évi 27. törvényerejű rendelet
3. 1987. évi XI. törvény a jogalkotásról
4. Alkotmánybíróságról szóló 1989. évi XXXII. törvény (Abtv.),
5. 1992. évi LXXIV. törvény az általános forgalmi adóról
6. 2913/1992. EK tanácsi rendelet a közösségi vámkódex létrehozásáról
7. 2454/1993. EK bizottsági rendelet
8. 53/1993 (X.13.) AB határozat (ABH 1993.327)
9. 1995. évi C. törvény a vámjogról, a vámeljárásról, valamint a vámigazgatásról - hatályon kívül helyezve 2004. május 1-től
10. Az Európai Unióhoz való csatlakozásnak a magyar jogrendszert érintő egyes kérdéseivel kapcsolatos feladatokról szóló 2319/2000. (XII. 21.) Kormányhatározat
11. 2002. évi LXI. törvény a Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény módosításáról, és annak indokolása
12. 15/2004. (IV.5.) PM rendelet a közösségi vámjog végrehajtásának részletes szabályairól
13. 2102/2004. (IV.28.) Korm. határozat a Magyar Köztársaság két- és többoldalú nemzetközi szerződéseinek felülvizsgálatáról az Európai Unióhoz történő csatlakozással összefüggésben
14. 2005. évi L. törvény a nemzetközi szerződésekkel kapcsolatos eljárásról
15. Római Szerződés